

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

Kód oboru: 7506R029

Název bakalářské práce:

ŠKOLNÍ ŠIKANOVÁNÍ U ADOLESCENTŮ

SCHOOL BULLYING BY ADOLESCENTS

Autor:

Leona Veselá
Hutnická 5291
430 04 Chomutov

Podpis autora: _____

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
73	0	29	27	12	1 + 1 CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 30. 4. 2007

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení: Leona Veselá
Adresa: Hutnická 5291, 430 04 Chomutov

Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Kód oboru: 7506R029

Název práce: ŠKOLNÍ ŠIKANOVÁNÍ U ADOLESCENTŮ

Název práce v angličtině: SCHOOL BULLYING BY ADOLESCENTS

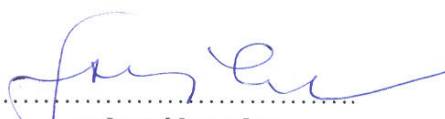
Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Termín odevzdání práce: 30. 04. 2007

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

.....
vedoucí bakalářské práce

.....
děkan FP TUL

.....
vedoucí katedry

Zadání převzal (student): Leona Veselá

Datum: 28. 01. 2006

Podpis studenta:

Cíl práce:

Cílem práce bude teoretická i praktická problematika šikany. Cílem bude zjištění výskytu školního šikanování u adolescentů.

Základní literatura:

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-626-8.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7367-014-3.

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-71781-23-1.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 30. 4. 2007

Podpis:

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce, za odborné vedení a poskytnutí cenných rad a informací při tvorbě mé bakalářské práce.

Chtěla bych poděkovat také mojí rodině, která svojí vstřícností a tolerancí přispěla k úspěšnému dokončení bakalářské práce.

Název bakalářské práce: Školní šikanování u adolescentů

Název bakalářské práce: School bullying by adolescents

Jméno a příjmení autora: Leona Veselá

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2006/2007

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Resumé:

Bakalářská práce řešila problematiku školního šikanování u adolescentů. Jejím cílem bylo zjištění výskytu školního šikanování u jedinců s lehkým stupněm mentálního postižení. Práci tvořily dvě základní stěžejní oblasti. Jednalo se o část teoretickou, která pomocí zpracování literárních zdrojů popisovala a objasňovala problematiku mentální retardace – charakteristiku mentální osobnosti, klasifikaci mentální retardace, vzdělávání a výchovu jedinců mentálně retardovaných, dále problematiku adolescence – problémového chování v adolescenci a šikanování. Praktická část zjišťovala pomocí dotazníkové metody postoje čtyřiceti žáků Odborného učiliště k problematice školního šikanování. Kontrolní vzorek tvořili žáci Středního odborného učiliště. Výsledky práce poukázaly na aktuální výskyt školního šikanování u žáků s lehkým stupněm mentálního postižení a vyústěly v konkrétní navrhované opatření v oblasti prevence. Za největší přínos práce vzhledem k řešené problematice, bylo možné považovat zjištění postojů žáků k dané problematice a na základě zjištěných poznatků zvýšit preventivní opatření v oblasti školního šikanování.

Klíčová slova: mentální retardace, klasifikace mentální retardace, adolescence, problémové chování, charakteristika šikanování, výskyt školního šikanování, dotazníková metoda, zkoumaný vzorek, jedinec s lehkým stupněm mentální retardace, preventivní opatření, školní program proti šikaně.

Summary:

The Bachelor thesis dealt with different aspects of chicanery among adolescents. Its main focus was to find the occurrence of school chicanery of the individuals with mild mental disability. The thesis is made of two fundamental parts. Theoretical part while using literary sources of information described and made clear the problems of mental disability – characteristics of mentally disabled personality, classification of mental disability, education and upbringing of mentally disabled individuals as well as problems of adolescence – problem behavior in adolescence and chicanery.

The attitudes towards the school chicanery of about 40 students of our school were collected and analyzed through a questionnaire in the practical part. The check sample was made of students from our secondary school. The results proved the occurrence of school chicanery among students with mild mental disability and subsequently led to particular suggestions of prevention. The ultimate benefit of the thesis was the confirmation of suspected behavior and the opportunity to increase the prevention and take measures towards improvement.

Keywords: mental disability, classification of mental disability, adolescence, problem behavior, characteristics of chicanery, occurrence of school chicanery, questionnaire method, check sample, the individual with mild mental disability, preventive measures, school programme against the chicanery

OBSAH

1	ÚVOD	8
2	TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU	9
2.1	MENTÁLNÍ RETARDACE	9
2.1.1	Výskyt mentální retardace	9
2.1.2	Příčiny vzniku	10
2.1.3	Charakteristika osobnosti.....	10
2.1.4	Nápadnosti emočního prožívání a odlišnost motivace	12
2.1.5	Klasifikace mentální retardace.....	14
2.1.6	Osobnost mentálně postiženého	16
2.1.7	Vzdělávání jedinců s mentální retardací	17
2.1.8	Výchova jedinců s mentální retardací	19
2.2	ADOLESCENCE.....	20
2.2.1	Problémové chování a rizikový vývoj v adolescenci	21
2.3	ŠIKANA.....	22
2.3.1	Charakteristika šikany.....	22
2.3.2	Projevy šikanování	23
2.3.3	Šikanování jako závislost.....	23
2.3.4	Šikanování jako porucha vztahu ve skupině.....	25
2.3.5	Důsledky šikany.....	28
3	PRAKTICKÁ ČÁST	29
3.1	CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI	29
3.1.1	Stanovení předpokladů	30
3.2	POUŽITÉ METODY	31
3.2.1	Předvýzkum a jeho výsledky	32
3.3	POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU.....	33
3.4	PRŮBĚH PRŮZKUMU	36
3.5	VÝSLEDKY A JEJICH INTERPRETACE.....	37
3.6	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	63
4	ZÁVĚR	67
5	NÁVRH OPATŘENÍ	68
6	SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	71
7	SEZNAM PŘÍLOH	72

1 ÚVOD

Pro vypracování bakalářské práce jsem si vybrala téma „Školní šikanování u adolescentů“. Vybrané téma jsem zvolila proto, protože mi není lhostejné, když se páchá násilí na druhých jedincích.

Pracuji sedmnáctým rokem v Odborném učilišti a Praktické škole. Každý den mám možnost sledovat naše žáky při odborném výcviku a pozorovat tak problematiku vzájemných vztahů v třídním kolektivu. Tato skutečnost mě dovedla k rozhodnutí, věnovat se problematice výskytu školního šikanování

Šikana představuje významné celospolečenské téma. Je přítomna nejen na základních školách, ale provází nás prakticky od dětství. Vyskytuje se všude v uzavřených skupinách, tedy už v mateřských školách, zájmových kroužcích, základních školách, na pracovištích, v ústavních zařízeních...

Jedná se o jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků.

Podle celonárodního výzkumu, který proběhl v roce 2005 pod vedením Michala Koláře, se terčem šikany stává přibližně 41 % dětí.

V dubnu 2006 jsem se zúčastnila přednášky doc. Stejskala s názvem „Strategie školy v boji proti násilí a šikaně“. Zde jsem měla možnost blíže nahlédnout do této problematiky.

Šikana se jako epidemie rozšířila do všech škol a ve své zárodečné formě se vyskytuje prakticky na všech typech našich škol. Proto se nevyhne ani naší škole, ani našim žákům, kteří jsou lehce mentálně postižení.

V bakalářské práci se budu zabývat problematikou šikanování u adolescentů resp. u dospívající mládeže s lehkou mentální retardací. V teoretické části bych chtěla popsat teoretický základ pro pochopení dané problematiky a v praktické části se zaměřit na zjištění výskytu školního šikanování.

Myslím si, že výsledný poznatek mojí práce bude přínosem nejen pro mě, ale i pro mé pedagogické kolegy při řešení problému prevence šikanování.

2 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU

Bakalářská práce se bude zabývat mentálně postiženými jedinci, proto je zapotřebí postižení mentální retardace blíže definovat.

2.1 Mentální retardace

Mentální retardace je souhrnné označení vrozeného postižení rozumových schopností, které se projeví neschopností porozumět svému okolí a v požadované míře se přizpůsobit. Jak uvádí Vágnerová (2004) je definována jako neschopnost dosáhnout odpovídajícího stupně intelektového vývoje (méně než 70 % normy), přestože postižený jedinec byl přijatelným způsobem výchovně stimulován.

Mentální retardaci lze definovat jako vývojovou duševní poruchu se sníženou inteligencí demonstrující se především snížením kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatální, perinatální i postnatální etiologií. (Valenta, Müller, 2003)

Hlavními znaky mentální retardace jsou nedostatečný rozvoj myšlení a řeči, omezená schopnost učení a z toho vyplývající obtížnější adaptace na běžné životní podmínky.

Mentální retardace je vrozená, dítě se již od počátku svého života nevyvíjí standardním způsobem. Mentální retardace je trvalá, přestože v závislosti na etiologii a kvalitě stimulace možné určité zlepšení. Horní hranice dosažitelného rozvoje jedince s mentální retardací je dána jak závažností a příčinou defektu, tak individuálně specifickou vhodností působení prostředí, tj. výchovných, výukových a terapeutických vlivů. (Vágnerová, 2004)

2.1.1 Výskyt mentální retardace

Podle Köhlera (1999) se v populaci vyskytují přibližně 3 % mentálně postižených lidí, jak ji uvádí Vágnerová (2004). Jejich četnost se liší v závislosti na míře defektu, nejčastěji jde o lehký stupeň mentální retardace, kterou trpí 70 % všech takto postižených lidí. Závažnější formy jsou vzácnější. Chlapci a dívky bývají postiženi v přibližně stejné míře, občas je uváděna o něco vyšší četnost mentální retardace u dětí mužského pohlaví.

2.1.2 Příčiny vzniku

Příčinou vzniku mentální retardace je postižení centrálně nervové soustavy. Tato porucha může vzniknout různým způsobem, jak uvádí Vágnerová (2004) její etiologie se projeví kvantitativně i kvalitativně v klinickém obrazu, tj. závažností postižení a převažujícími symptomy.

Jde o multifaktoriálně podmíněné postižení, na jeho vzniku se může podílet jak porucha genetických dispozic, které vedou k narušení rozvoje centrálně nervové soustavy, tak nejrůznější exogenní faktory, které poškodí mozek v rané fázi jeho vývoje. Obě složky působí ve vzájemné interakci.

2.1.3 Charakteristika osobnosti

Typickým znakem poznávacích schopností mentálně postižených je omezenější potřeba zvědavosti a preference podmětového stereotypu. Vágnerová (2004) uvádí že, mentálně postižení jedinci obvykle bývají pasivnější a více závislí na zprostředkování informací jinými lidmi. Orientace v běžném prostředí je pro ně mnohem náročnější, protože hůře rozlišují významné a nevýznamné znaky jednotlivých objektů a situací, a hůře chápou i jejich vzájemné vztahy. Svět je pro ně méně srozumitelný, a proto se jim může jevit i více ohrožující. Důsledkem toho je silnější závislost na jiném člověku, který se stává prostředníkem mezi mentálně postiženým a vnějším světem, resp. preference známého prostředí.

Porucha myšlení, řeči a učení

Myšlení mentálně postižených dosáhne v nejlepším případě, u jedinců s lehkou mentální retardací, úrovně konkrétních logických operací. Jejich uvažování bude vždycky vázáno na realitu, leckdy dokonce pouze na její konkrétní, do určité míry náhodnou, aktuální variantu. Pro mentálně postiženého je důležité, jak se mu situace jeví, o její podstatě není schopen uvažovat. Nedokáže se odpoutat od vlastního pohledu, od vlastních pocitů a potřeb, které jeho poznávání zkreslují. Neschopnost nadhledu se projeví sníženou kritičností a vyšší sugestibilitou mentálně postižených. Uvažování dospělých mentálně postižených je ovlivněné dlouhodobým učením, a proto, i když je stále infantilní, se v něm projeví zafixované a určitým způsobem, odpovídajícím způsobem úrovni daného jedince, zpracované zkušenosti, které děti nemají. (Vágnerová, 2004)

Myšlení mentálně postižených je charakteristické značnou stereotypností, rigiditou a ulpíváním na určitém způsobu myšlení. Tato ulpívavost a preference známého je obranou před subjektivně nesrozumitelnými, novými a neznámými podněty, které jsou jim nepříjemné a mohou vyvolávat různé obavy. Mentálně postižení se dovedou mechanicky naučit určitá pravidla, ale nejsou schopni je v praxi účelně aplikovat, protože nechápou rozdíly mezi různými situacemi. Jejich postoj k problémům bývá pasivní, obvykle očekávají řešení od někoho jiného nebo na ně rezignují. Někdy mohou reagovat i agresivně, toto chování je třeba chápat jako projev zoufalství v situaci, které nerozumějí a nedovedou jí řešit. (Vágnerová, 2004)

Porucha řeči

Řeč mentálně postižených bývá postižena jak formálně, tak i z obsahového hlediska:

- Jejich řečový projev bývá nápadný méně přesnou výslovností. To je mnohdy dáno nedostatky v motorické koordinaci mluvidel nebo zhoršenou sluchovou diferenciací, která jim neposkytuje potřebnou zpětnou vazbu.
- Je pro ně obtížnější porozumět i běžnému verbálnímu sdělení, protože mají omezenější slovní zásobu a větší potíže v pochopení celkového kontextu. Stručná a jednoduše formulovaná konkrétní situace je nejvhodnější variantou. Lidé s lehkým mentálním postižením zvládnou běžné konkrétní pojmy a základní slovní obraty.

U nejzávažněji postižených se verbální schopnosti nerozvíjejí vůbec.

- Typickým znakem aktivního řečového projevu mentálně postižených je: Jazyková necitlivost, která se projevuje četnými agramatismy. Nápadná jednoduchost vyjádření, tj. preference velmi krátkých vět a jednoznačných, konkrétních pojmů. Výběr pojmů a stabilních slovních spojení je opět značně stereotypní. U závažněji postižených bývají běžné také perseverace a echolálie (to znamená opakování určitých slov nebo částí sdělení bez kontextu a často i bez porozumění).

U závažněji mentálně postižených nabývá na významu neverbální způsob komunikace.

Porucha učení

Schopnost učení je u mentálně postižených lidí rovněž v různé míře omezena. Nejde jen o důsledek nedostatečného porozumění, nepříznivý vliv mají i nedostatky v koncentraci pozornosti a paměti. (Vágnerová, 2004)

Je třeba si uvědomit, že jde o poškození centrálně nervové soustavy, pro něž jsou poruchy paměti a pozornosti typické. Učení těchto lidí je převážně mechanické, asociální. Veškeré informace, dovednosti i návyky se fixují ve své rigidní podobě a také bývají stejným způsobem užívány. Změna návyků nebo přizpůsobení nové situaci činí mentálně postiženým značné potíže. Kromě toho jim, zejména pokud jsou závažněji postiženi, trvá velice dlouho, než se něčemu naučí. (Vágnerová, 2004)

2.1.4 Nápadnosti emočního prožívání a odlišnost motivace

Celkové emoční prožívání, resp. způsob emočního reagování může být v závislosti na etiologii mentálního postižení změněn. Obvykle jde o zvýšenou dráždivost, větší pohotovost k afektivním reakcím či mrzuté náladě. Nedostatečnost racionálního hodnocení a problémy v oblasti sebeovládání omezují rozvoj účelnějšího způsobu autoregulace. Nedostatečná kontrola a ovládání vlastních emocí, spojená s koncentrací na přítomnost, vede k preferenci jednání, které přináší bezprostřední uspokojení. Neschopnost regulovat vlastní emoční prožívání zvyšuje pohotovost reagovat méně přiměřeně vyvolávajícím podnětům.

Potřeby jedince však mohou být pod vlivem omezenější kapacity rozumových schopností a učení různým způsobem modifikovány. Obecně platí, že čím je člověk závažněji mentálně postižen, tím je v saturaci svých potřeb závislejší na okolí. Na druhé straně mají mentálně postižení tendenci uspokojovat své potřeby neodkladně a bez zábran. Způsob, jakým toho dosahují, odpovídá jejich aktuálnímu psychickému i somatickému stavu, tedy i mentální úrovni.

- **Potřeba stimulace.** Přísun podnětů je pro psychický vývoj nezbytný, avšak musí být přiměřený možnostem mentálně postiženého jedince z hlediska jejich možností, kvality i délky působení. Mentálně postižení preferují stereotypnější, jednodušší jednoznačnější stimulaci, jejich potřeba podmětové proměnlivosti není tak velká jako u zdravé populace. Důležitým aspektem mentálně postižených je její srozumitelnost. Nesrozumitelné informace by představovaly zátěž a vyvolávaly by obranné reakce.
- **Potřeba učení** je u mentálně postižených vyjádřena tendencí porozumět v mezích svých možností nejbližšímu okolí. Mají-li jim být poskytované informace užitečné, nesmí jich být mnoho, musí se opakovat, měl by v nich být určitý jednoduchý řád a měla by zda platit pravidla, kterým by mohli rozumět. (Vágnerová, 2004)

- **Potřeba citové jistoty a bezpečí** bývá u mentálně retardovaných velmi silná. Citová stabilita, daná především vztahem s blízkým člověkem, event. i stabilitou prostředí, v němž žijí, je v tomto případě ještě důležitější, protože může sloužit jako zdroj rovnováhy, narušované subjektivně obtížnějším porozuměním okolnímu světu a obtížnějším přizpůsobením jeho požadavkům. Potřeba emoční podpory se v dospělosti projevuje přetrvávající infantilitou. Pubertální proměna citové vazby a postojů k jednotlivým členům rodiny ve své typické podobě nenastává. Fixace na rodinu se obvykle příliš nemění. Mentálně retardovaný adolescent nemá potřebu emancipace z této vazby, která je pro něj v mnoha směrech vyhovující.
- **Potřeba seberealizace** je ovlivněna mírou mentálního postižení a z toho vyplývajícím způsobu sebepojetí. Sebehodnocení bývá i u lehce mentálně postižených pouze mechanickou akceptací názoru autority dospělé osoby, na niž jsou závislí. Protože jim chybí schopnost hypotetického uvažování, neplánují ani svou budoucnost seberealizací. Spokojí se s dosažením pozitivní odezvy u ostatních, s pochvalou a oceněním, které jim aktuálně potvrzuje jejich vlastní hodnotu.
- **Potřeba životní perspektivy** i její uspokojování jsou modifikovány podobným způsobem. Už její vznik je závislý na schopnosti mentálně postiženého chápat alespoň základním způsobem pojem času, diferencovat minulost, přítomnost a budoucnost. Závažněji postižení význam budoucnosti nechápou a proto je nemůže ani zajímat. Nedělají si žádné plány a nepředstavují si, jaký by mohl být jejich další život. Žijí převážně přítomností.

Uspokojení všech potřeb v dostatečné míře a pro ně přijatelným způsobem bývá u mentálně postižených leckdy obtížné. Oni sami nedovedou a jejich okolí není vždycky dostatečně citlivé nebo nemá zájem. Neuspokojení jakékoli jejich potřeby lze považovat za zátěžovou situaci, na níž reagují různými obrannými mechanismy.

(Vágnerová, 2004)

Mentální retardace netvoří homogenní skupinu postižení, ale má různou hloubku postižení, proto je důležité rozebrat klasifikaci mentální retardace. Bude více zaměřena na lehký stupeň mentální retardace, protože bakalářská práce bude pojednávat o jedincích s tímto stupněm postižení.

2.1.5 Klasifikace mentální retardace

Důležitým stupněm hodnocení poruchy rozumových schopností je jejich závažnost, tj. kvantita úbytku (resp. zachování) příslušných kompetencí.

Podle Vágnerové (2004) ji lze určit srovnáním úrovně schopností mentálně postiženého jedince s normou, tj. pomocí psychologické diagnostiky inteligence. Kvantitativní hodnocení inteligence poskytuje pouhý globální odhad schopností, určující pozici mentálně postiženého ve vztahu k populační normě.

Rozdělení jednotlivých stupňů mentální retardace podle mezinárodní klasifikace.

(MKN-10)

Kódová čísla	Slovní označení	Pásmo IQ
F70	Lehká mentální retardace	50 - 70
F71	Středně těžká mentální retardace	35 - 49
F72	Těžká mentální retardace	20 – 34
F73	Hluboká mentální retardace	0 - 19

Lehká mentální retardace

Lidé s lehkou mentální retardací dovedou i v dospělosti uvažovat v nejlepším případě na úrovni dětí středního školního věku. Respektují některá pravidla logiky, ale nejsou schopni uvažovat abstraktně, i v jejich verbálním projevu chybí většina abstraktních pojmů. Myšlení i řeč jsou konkrétní.

Jak uvádí Vágnerová (2004) jejich verbální projev je jednodušší, užívají kratších vět, objevují se zde občasné nepřesnosti i syntaktického charakteru. Ani jejich výslovnost nebývá zcela bezchybná. Jsou schopni se učit, zejména pokud jsou respektovány jejich možnosti. V dospělosti dosáhnou určité samostatnosti, jsou pracovně začlenitelní, potřebují pouze dohled a oporu.

V charakteristice této úrovně mentálního postižení Švarcová (2003) uvádí, že lehce mentálně retardovaní většinou dosáhnou schopnosti užívat řeč účelně v každodenním životě, udržovat konverzaci a podrobit se klinickému rozhovoru, i když si mluvu osvojují opožděně.

Většina z nich také dosáhne úplné nezávislosti v osobní péči a v praktických a domácích dovednostech, i když je vývoj proti normě mnohem pomalejší.

Hlavní potíže se obvykle projevují při teoretické práci ve škole. Mnozí postižení mají specifické problémy se čtením a psaním. Mírně retardovaným však může velmi pomoci výchova a vzdělávání zaměřené na rozvíjení jejich dovedností a kompenzování nedostatků. Většinu jedinců na horní hranici lehké mentální retardace lze zaměstnat prací, která vyžaduje spíše praktické než teoretické schopnosti, včetně nekvalifikované nebo málo kvalifikované manuální práce.

V sociokulturním kontextu, kde se klade malý důraz na teoretické znalosti, nemusí mírný stupeň retardace působit žádný problém. Důsledky retardace se však projeví, když je postižený také značně emočně a sociálně nezralý, např. není schopen vyrovnat se s požadavky manželství nebo výchovy dětí, obtížně se přizpůsobuje kulturním tradicím a očekáváním. Obecně jsou behaviorální, emocionální a sociální potíže lehce mentálně retardovaných bližší problémům jedinců s normální inteligencí, než specifickým problémům středně a těžce retardovaných. (Švarcová, 2003)

Středně těžká mentální retardace

Uvažování jedinců se středně těžkou mentální retardací lze přirovnat k myšlení předškolního dítěte, které nerespektuje vždy pravidla logiky. Verbální projev bývá chudý, agramatický a špatně artikulovaný. Učení je limitováno na mechanické podmiňování, k zafixování čehokoli je třeba četného opakování. Jsou schopni osvojit si běžné návyky a jednoduché dovednosti, především v oblasti sebeobsluhy. Mohou vykonávat jednoduché pracovní úkony, pokud se nevyžaduje přesnost a rychlost. Potřebují trvalý dohled. (Vágnerová, 2004)

Jak uvádí Švarcová (2003) zpravidla bývají plně mobilní a fyzicky aktivní a většina z nich prokazuje vývoj schopností k navazování kontaktu, ke komunikaci s druhými a podílí se na jednoduchých sociálních aktivitách.

Těžká mentální retardace

Lidé s těžkou mentální retardací jsou v dospělosti schopni chápat jen základní souvislosti a vztahy, uvažují na úrovni batolete. Omezení je zřejmé i v oblasti řeči, naučí se nanejvýš jen několik špatně artikulovaných slovních výrazů, které navíc používají nepřesně, resp. generalizovaně. Někdy nemluví vůbec. Jejich učení je limitováno a vyžaduje dlouhodobé úsilí, i pak zvládnou pouze základní úkony sebeobsluhy a plnění několika pokynů. Často jde o kombinované postižení, mnozí z nich mají postiženou i motoriku, trpí epilepsií apod. Jsou závislí na péči jiných lidí. (Vágnerová, 2004)

Hluboká mentální retardace

Ve většině případů jde o kombinované postižení. Poznávací schopnosti se téměř nerozvíjejí, lidé s hlubokou mentální retardací jsou maximálně schopni diferencovat známé a neznámé podněty a reagovat na ně libostí či nelibostí. Nevytvoří se ani základy řeči. Jsou komplexně závislí na péči jiných lidí, obvykle bývají umisťováni do ústavu sociální péče. (Vágnerová, 2004)

2.1.6 Osobnost mentálně postiženého

Důležitou složkou osobnosti je sebepojetí, to je u mentálně postižených ovlivněno jejich způsobem uvažování a omezenou možností pochopit, jaké jsou jejich reálné kompetence. V důsledku toho není jejich sebehodnocení zcela objektivní, bývá nekritické a ovládané především emocionálně. Vzhledem k omezené soudnosti závisejí prakticky po celý život na názorech jiných lidí. Ty přijímají zcela jednoznačně, jako danost, bez korekce. Nekritičnost a zvýšená sugestibilita jsou příčinou snadné ovlivnitelnosti.

Podle Vágnerové (2004) pozitivní sebehodnocení a z něho vyplývající očekávání je i u těchto lidí důležité, protože slouží jako základ pozitivní motivace.

Zkreslené sebehodnocení, byť i subjektivně přijatelné, může na ostatní působit jako potvrzení nedostatečného rozvoje rozumových schopností a vyvolává nanejvýš shovívavý postoj.

To platí i pro oblasti sebehodnocení, rigidita sebepojetí vede k tomu, že se chová stále stejně, jako by k žádné změně nedošlo, není schopen odhadnout své možnosti a přizpůsobit jim své chování.

Výchova a vzdělávání mentálně retardovaných jedinců je úkol obtížný a náročný. Vyžaduje značnou dávku trpělivosti a dostatečné množství pedagogického optimismu. Vzhledem k mému tématu bakalářské práci, je důležité pojednat o vzdělávání a výchově dospívajících jedinců resp. o jejich vzdělávacích možnostech.

2.1.7 Vzdělávání jedinců s mentální retardací

Výchovu a vzdělávání jedinců s mentálním postižením chápeme jako celoživotní proces. U mentálně postižených, u nichž kognitivní procesy probíhají podstatně pomaleji než u ostatní populace, stále výrazněji vystupuje potřeba jejich permanentního rozvíjení, stálého opakování a prohlubování jejich znalostí a dovedností a jejich soustavného vedení ke stále komplexnějšímu poznávání okolní skutečnosti, jak uvádí Švarcová (2003).

Děti předškolního věku s mentálním postižením mohou navštěvovat buď speciální mateřskou školu pro mentálně postižené denního, případně internátního typu, běžnou mateřskou školu, nebo speciální třídu pro mentálně postižené děti při běžné mateřské škole.

Děti školního věku se vzdělávají v základní škole praktické a v základní škole speciální.

V základní škole praktické se vzdělávají žáci s takovými rozumovými nedostatky, pro které se nemohou s úspěchem vzdělávat v základní škole.

V základní škole praktické se vzdělávají zpravidla děti školního věku s lehkým mentálním postižením, případně s úrovní rozumových schopností v pásmu podprůměru, které nejsou z různých důvodů schopny prospívat v základní škole.

Základní škola speciální vychovává a vzdělává obtížně vzdělavatelné žáky s takovými nedostatky rozumového vývoje, pro které se nemohou vzdělávat ani v základní škole speciální., jsou však schopni osvojit si alespoň některé prvky vzdělání. V základních školách speciálním se vzdělávají zpravidla žáci s mentálním postižením středního stupně.

Posláním základní školy praktické je speciálními vzdělávacími potřebami dosáhnout co nejvyšší úrovně znalostí, dovedností a osobnostních kvalit při respektování jejich individuálních zvláštností a možností. Konečným cílem výchovné a vzdělávací práce základní školy praktické je příprava žáků na zapojení, případně úplnou integraci do běžného občanského života.

Po ukončení povinné školní docházky mají mladiství s mentálním postižením možnost pokračovat ve svém vzdělávání v odborných učilištích nebo v praktických školách s tříletou, dvouletou nebo jednoletou přípravou. (Švarcová, 2003)

Odborné učiliště

Odborné učiliště poskytuje odbornou přípravu v učebních oborech s upravenými učebními plány. Do odborného učiliště se přednostně přijímají žáci, kteří úspěšně ukončili devátý ročník základní školy praktické. (Zákon 561/2004 Sb.)

Poskytují poměrně široký rejstřík možností výběru profesní přípravy, z nichž si žáci mohou volit učební obor podle svých zájmů a schopností. Odborná učiliště navazují v teoretické části vzdělávání na vzdělávací program základní školy praktické, jehož učivo doplňují a prohlubují. Těžiště jejich práce však spočívá na přípravě žáků na profesní uplatnění s akcentem na předávání praktických dovedností.

Jak uvádí zákon 561/2004 Sb. odborné učiliště může též poskytovat přípravu pro výkon jednoduchých činností žáků, kteří jsou schopni samostatně pracovat, ale jejichž pracovní a společenské uplatnění musí být řízeno jinými osobami. Výběr učebních oborů je poměrně široký, takže poskytuje možnost uplatnění zájmů většině absolventů základní školy praktické. Délka studia v odborném učilišti je dva nebo tři roky. Příprava pro výkon jednoduchých činností žáků, kteří jsou schopni samostatně pracovat, ale jejichž činnost musí být řízena jinými osobami, se uskutečňuje v samostatné třídě odborného učiliště a trvá jeden rok. Příprava žáků pro výkon jednoduchých činností v samostatné třídě odborného učiliště se neukončuje výučním listem, ale pouze vydáním vysvědčení. (Švarcová, 2003)

Praktická škola

Praktická škola připravuje žáky pro výkon jednoduchých činností. Příprava trvá jeden až tři roky. Do praktické školy s tříletou přípravou se přednostně přijímají žáci, kteří úspěšně ukončili zvláštní školu, a dále žáci, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším než devátém ročníku zvláštní školy, popřípadě základní školy. V odůvodněných případech lze přijmout i žáky, kteří ukončili neúspěšně devátý ročník základní školy. Do praktické školy s jednoletou a dvouletou přípravou se přednostně přijímají žáci, kteří splnili povinnou školní docházku na základní škole praktické nebo základní škole speciální.

Tříletá příprava v praktické škole se ukončuje úspěšným vykonáním závěrečné zkoušky, v jednoleté a dvouleté přípravě vydáním závěrečného vysvědčení. (Zákon 561/2004 Sb.)

2.1.8 Výchova jedinců s mentální retardací

Základy výchovy mentálně postižených jedinců, stejně jako výchovy jejich ostatních vrstevníků, spočívají v rodině. Jak uvádí Švarcová (2003) výchova mentálně postiženého dítěte ve srovnání s nepostiženým dítětem téhož věku je mnohem obtížnější, náročnější na pedagogické dovednosti, čas a trpělivost rodičů. Její největší svízel spočívá v tom, že výsledky se dostávají velmi zvolna, někdy dokonce tak pomalu, že je vychovatel téměř nepozoruje. Každá sebemenší dovednost, k jejímuž osvojení jiným dětem stačí několik opakování, vyžaduje u mentálně retardovaného dítěte dlouhodobý trpělivý nácvik.

Problematické chování mentálně postižených může být projevem jejich neschopnosti vyjádřit své aktuální pocity standardnějším a pro ostatní srozumitelným způsobem. Tato aktivita slouží ke komunikaci s okolím, jejich prostřednictvím mu sdělují subjektivně důležité informace.

Některé nápadnosti v chování mentálně postižených, které mohou přetrvávat delší dobu, lze rovněž považovat za obranné reakce. Mívají kompenzační význam, nahrazují nebo vyrovnávají subjektivně nepřiměřený přísun stimulace. Autostimulace jakéhokoli druhu může sloužit jako náhradní zdroj podnětů. Může fungovat i jako mechanismus uvolňující napětí vyvolané kumulací nepříjemných podnětů, např. nadměrnými nároky a přetěžováním. (Vágnerová, 2004)

Předmětem bakalářské práce jsou jedinci v období adolescence, proto bude tato část zaměřena na problematiku adolescence a problémového chování v tomto období.

2.2 Adolescence

Adolescence je vymezena obdobím od patnácti do dvaceti popř. dvaadvaceti let. Počátek je spojován s plnou reprodukční zralostí, jak uvádí Macek (2003), v jejím průběhu se obvykle ukončuje tělesný růst. Pro ukončení adolescence biologická kritéria již takovou váhu nemají – důležitější jsou kritéria psychologická (dosažení osobní autonomie), případně sociologická (role dospělého) a pedagogická (ukončení vzdělávání a získání profesní kvalifikace).

Jak uvádí Had-Mousová (2001) dospívající v tomto období neguje především hodnoty, normy a vztahy do té doby zpravidla bez námitek přijímané. Jeho úroveň myšlení je už taková, že je schopen vyvozovat formálně logické závěry, nemá však ještě dost zkušeností a znalostí. Protože jde o vymanění z dosavadního rámce života, jeho vzdor se obrací proti rodičům a jejich hodnotám a normám.

Postižené dítě, které prochází vývojovým obdobím dospívání, se musí vyrovnat s obvyklými obtížemi tohoto období, navíc musí řešit problémy, které specificky souvisejí s jeho postižením. Postižení zasahuje už předchozí fyzický vývoj jedince. Důsledky těchto změn ovlivňují i průběh dospívání. Především v řadě případů dochází k nástupu změn u postiženého dítěte později. Někdy proto, že je celkově zpožděn fyzický vývoj, zvláště u některých typů tělesných postižení.

Pro dospívající dítě nabývá mimořádného významu vrstevnická sociální skupina. Zde hledá dospívající ověření své vlastní identity, sociální přijetí ve skupině potvrzuje jeho význam pro ostatní. Navíc v období negace rodičovských hodnot a norem hledá dospívající ve vrstevnické skupině oporu pro své vlastní názory, postoje a hodnoty. Vrstevnické normy se v tomto období stávají pro dospívajícího významnějšími než ty, které dosud předávala rodina. Pro postižené dítě je vrstevnická skupina stejně významná, jeho začlenění do takové skupiny je však podstatně komplikováno existencí postižení.

Vrstevnický vztah je unikátní a svým způsobem těžko zastupitelný typ vztahu. Umožňuje vzájemné poskytování názorů, pocitů a vzorců chování, „zkoušení“ bez větších závazků, jak uvádí Macek (2003).

Vrstevníci plní funkci komunikační a interakční platformy, kde může dospívající testovat sám sebe. Adolescenční vrstevníci rádi napodobují a jsou napodobováni, získává tzv. sociální identitu.

2.2.1 Problémové chování a rizikový vývoj v adolescenci

I když se několikrát zdůraznilo, že adolescence už nemá jako základní charakteristiku konflikty, zvraty a krize, zůstává skutečností, že je to velmi citlivé období pro rozvoj tzv. rizikového a problémového chování. To je v zásadě dvojího druhu. Jednak se týká poškozování zdraví adolescentů (tělesného či duševního), ve druhém významu je rizikové a problémové chování adolescentů spjato s ohrožením společnosti, tj. negativním vlivem a újmou druhých lidí. (Macek, 2003)

Dospívající se stále postupně osamostatňuje a získává téměř všechna práva dospělých. Rozvoj možností a schopností je v této době rychlý, a tak není divu, že mladiství má pocit, že může všeho snadno a bez odkladu dosáhnout.

Nechce se mu čekat, touží uspokojit všechny své potřeby bezodkladně, bez ohledu na jiné a pokud možno také bez vynaložení svého úsilí.

Poruchy chování lze diferencovat podle jejich závažnosti, míry kontinuity či charakteru poruchového chování. Závažnost a dlouhodobé přetrvávání obtíží v oblasti chování i mezilidských vztahů, resp. jeho necitlivost ke korektivním výchovným zásahům lze chápat jako prognosticky negativní znak.

Porušování sociálních norem u agresivního chování je spojeno s omezováním základních práv ostatních. Agresivní chování lze obvykle interpretovat jako nepřiměřený prostředek k uspokojení nějaké potřeby (např. získání něčeho nebo k sebeprosazení). Může jít o nevhodný způsob dosažení obecně přijatelného cíle. Násilné jednání může být zaměřeno vůči lidem, zvířatům nebo věcem. Nejčastěji jde o hrubé, necitlivé, surové až kruté fyzické napadání slabších a rvačky vcelku rovnocenných vrstevníků.

Specifickou variantou násilného jednání je šikana. Na rozdíl od často impulzivních rvaček bývá plánována a spojena s uspokojením z vlastní nadřazenosti a moci nad slabším jedincem. Vzhledem k tomu ji lze chápat jako závažnější poruchu chování.

(Vágnerová, 2004)

Cílem bakalářské práce je zjistit výskyt školního šikanování, proto je důležité popsat tento školní negativní jev.

2.3 Šikana

Šikana patří mezi nejzávažnější negativní jevy v současné škole. Není to pouze záležitost padající do oblasti pedagogiky, ale jedná se o komplexní problém psychologický, sociologický a mravní, jak uvádí Bendl (2003). Nejedná se pouze o jev spojený se školou.

Šikana se rovněž netýká jenom věkové skupiny dětí a mládeže, nýbrž zahrnuje celé věkové spektrum.

Šikanování je nebezpečně rozbujelou sociální nemocí ve společnosti, jejímž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec. (Kolář, 2001)

Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, jak uvádí Říčan (1995).

2.3.1 Charakteristika šikany

Šikanu lze definovat jako násilné ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit. Šikana je závažnou agresivní poruchou chování nejen v dětském věku. Je důležité, že bezmocnost a slabost oběti násilí nejen stimuluje, ale i posiluje. Jednání, v němž se objevují prvky skupinové šikany, lze sledovat ve větší míře již ve středním školním věku, tj. v době, kdy se třída transformuje na strukturovanou skupinu, která má své normy a hierarchizované role. Skupina je schopna alespoň krátkodobě organizovaně jednat a prosazovat tak svou nově objevenou sílu. Mnohdy si svou moc dokazuje právě ve vztahu k odlišným a slabým členům. V dětské skupině existuje značný tlak na konformitu, který je posilován potřebou vytvářet jednolitou tlupu, kde jsou všichni stejní. Kdo je jiný, nebývá tolerován. K šikaně může přispívat existence fyzické síly, která se stane prostředkem k dosažení žádoucí prestiže. Zejména chlapci mívají tendenci potvrzovat tímto způsobem svůj status ve skupině. Šikana je projevem zneužití postavení a moci, kterou jedinec nějakým způsobem ve skupině získal. Riziko vzniku šikany se zvyšuje tam, kde byly již dříve zřejmé sklony či návyk jednat agresivně, nebo když dítě nezná či neovládá jiný způsob, jak by se prosadilo. (Vágnerová, 2004)

2.3.2 Projevy šikanování

Rozlišujeme šikanování skryté (ostrakizace, která se projevuje pouze sociální izolací a vyloučením oběti ze skupiny) a šikanování zjevné. Zjevná šikana může mít následující podobu:

- fyzické násilí a ponižování (např. strkání, bití, skákání po oběti, zavírání do popelnice)
- psychické ponižování a vydírání (nucení ke svlékání, k posluze, nadávání apod.)
- destruktivní aktivity zaměřené na majetek oběti (braní a ničení věcí, trhání sešitů, polití šatstva apod.)

Jednotlivé projevy šikanování se liší i mírou nutné aktivity oběti. Vynucené chování šikanovaného jedince se projevuje buď pasivním snášením ponižujícího jednání ostatních (např. nechá na sebe plivat), nebo má ráz nedobrovolné aktivity ve prospěch agresora (nosí mu tašku, píše mu úkoly, krade pro něj apod.). (Vágnerová, 2004)

2.3.3 Šikanování jako závislost

Další rozměr šikanování, je již vnějšímu pohledu nepřístupný. Jde o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí. Terén tohoto nesvobodného, nesymetrického vztahu je určen převažující lidskou strategií: skrýt vlastní strach a zároveň využít strachu druhého.

Jak uvádí Kolář (2001) tento princip diktuje rozdělení žáků ve většině skupin na „silné“ a „slabé“. Od počáteční diferenciaci na „silné“ a „slabé“ vzniká mezi těmito skupinami oboustranné a překvapivě trvalá vazba. Navzájem se potřebují. Při pokročilých stadiích šikanování se „běžné“ hraní a experimentování se strachem zvrtné v závislost mezi agresorem a obětí. Stupňování brutality agresora vede u oběti neztídky k prolomení křehké obrany vůči tělesné a psychické bolesti. Zpravidla to v oběti rozpoutá sebezničující síly, které jdou na ruku mučitelů. Následkem může být až extrémní forma závislosti – identifikace s agresorem: oběť považuje agresora za kamaráda a obdivuje ho. Poslouchá jej na slovo a odezírá, co má udělat.

Agresor

Šikanující agresor obvykle bývá fyzicky nebo psychicky zdatný, ale neukázněný, s potřebou předvádět se a dokazovat svou převahu nad ostatními. Ve vztahu k ostatním bývá podezřívavý, necitlivý a bezohledný.

Má sklon předávat do ostatních své vlastní postoje a sklony ubližovat druhým: podezírá ostatní z toho, co má tendenci dělat sám. Nemívá dostatečně rozvinuté svědomí a za své chování se necítí vinen. Má zvýrazněnou potřebu sebeprosazení, kterou buď nemůže kvůli omezeným schopnostem uspokojit v jiné oblasti, nebo má návyk řešit všechno násilím. (Vágnerová, 2004)

Dost často jde o jedince, kteří se projevují agresivně již od raného věku, a to generalizovaně. Jejich školní prospěch může být různý, i když zpravidla jde o méně úspěšné žáky. Někdy se u agresora (event. i ostatních členů skupiny) projevuje změna kognitivního postoje ve vztahu k oběti, její odlišné hodnocení jako méněcenné bytosti, pro niž neplatí pravidla. Není třeba brát na ni ohled, protože toho není hodna. Tento postoj obsahuje prvky obranných mechanismů, kdy se odpovědnost za šikanu přesouvá z agresora na oběť: „Je to srab“, „Nemusel provokovat“ apod.

Pohotovost k agresivnímu chování posiluje zkušenost z rodiny: rodiče šikanujících dětí bývají k agresivnějšímu jednání tolerantnější a sami ve výchově užívají fyzické tresty. Váží si více násilného řešení problémů než jiných způsobů. Sklon k agresivnímu chování mívají děti, které mají zkušenosti s negativním postojem rodičů (nezájem, odmítáním až nenávistí).

Oběť

Šikanovaná oběť často bývá nějak znevýhodněna. Bývají to tiché, plaché, úzkostné a nejisté děti s nízkým sebevědomím. Jsou zvyklé podřizovat se. Zpravidla bývají fyzicky slabé a neobratné, někdy jsou obézní nebo jinak nápadného zevnějšku. Důvodem k šikaně se stává příslušnost k nižší sociální vrstvě, rasová odlišnost apod. Šikanované děti nemívají dobrý sociální status, obvykle jde o samotáře, které ostatní děti považují za nesympatické a „divné“. Nebývají sociálně zdatné, nedovedou navazovat kontakt, bývají málomluvné a pasivní. Jejich školní prospěch nehraje roli při šikaně významnější roli. Rodinné prostředí nebývá ničím nápadné. Byla zde shledána jen zvýšená úzkost matek a z ní vyplývající nedostatečné vedení k samostatnosti a sebeprosazení. (Vágnerová, 2004)

Jak uvádí Kolář (1997) oběti bývají často nějak oslabené – mívají v širším slova smyslu tělesný nebo psychický handicap, případně se liší od skupinové normy a jsou v menšině.

Ale obětí se mohou být i velmi slušní žáci s dobrým prospěchem, kteří se snaží plnit požadavky a normy učitelů. Mohou to být jedinci kamarádští, vstřícní a zcela zdraví, kteří jsou tzv. zcela normální.

Z tělesných handicapů se poměrně často vyskytuje malá fyzická síla, obezita, tělesná neobratnost, nějaká mimořádnost ve vzhledu.

K psychickým znevýhodněním se řadí například hyperaktivita s poruchou pozornosti (ADHD), specifické poruchy učení a opožděný vývoj.

Demonstrovaná slabost a bezradnost zvyšuje tendenci chovat se k těmto jedincům přinejmenším s despektem (ne-li přímo agresivně). Není tudíž náhoda, že některé dítě je v roli agresora a jiné v roli oběti. Tendenci k agresivitě vůči přecitlivělým, úzkostným, nejistým či sociálně neatraktivním jedincům lze vysvětlit mechanismem přenosu.

Dítě tyto vlastnosti odmítá, nechťelo by je mít a sklony k odmítavým projevům v sobě potlačuje. Přenos spočívá v tom, že to, co chce dítě potlačit u sebe, trestá u jiných. Dítě tím samo dokazuje, že ono takové není. Popsaný přístup ovšem svědčí jak o nevyrovnanosti dítěte, tak o jeho preferovaných hodnotách. Některé děti se, pravděpodobně z téhož důvodu, identifikují s agresory. Imponuje jim jejich schopnost získat moc a prezentovat se jako ten, kdo se ničeho nebojí a nerespektuje žádnou autoritu. (Kolář, 1997)

2.3.4 Šikanování jako porucha vztahu ve skupině

Vztahy ve skupině mají svoji vnitřní dynamiku a svůj zákonitý vývoj. Směřují od zárodečné podoby tzv. ostrakismu k nejvyššímu, pátému stupni systémového ničení pozitivních vztahů mezi členy skupiny. Podle Koláře (1997), kdo neporozumí mechanismu proměny zdravé skupiny v nemocnou, ten nemůže šikanování léčit.

Postupně vzniklo základní pětistupňové schéma, které je pro další práci velmi užitečné. Schéma zachycuje negativní proces, který křiví vztahy mezi členy skupiny. Jinak vyjádřeno postihuje vnitřní pohyb směřující k totálnímu přijetí postojů, norem a hodnot šikanování žáky.

První stádium: zrod ostrakismu

V každé školní skupině se vždy při „hře se strachem“ záhy objeví jednotlivci, kteří jsou nejméně vlivní a oblíbení, ti, kteří se nacházejí na tzv. sociometrickém chvostu. Takový jedinec bývá označován různě, například obětní beránek, černá ovce, outsider, omega apod. při tradičním způsobu výchovy, která cíleně nepracuje se vztahy mezi žáky, všichni jednotlivci, kteří se dostanou na chvost skupiny, zakoušejí prvky šikanování, tzv. ostrakismus. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. (Kolář, 2001)

Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod.

Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stádium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Ostrakismus může přerůst do dalšího stadia. Důvodů bývá více, dvě časté příčiny se nezdá vzájemně podmiňují:

- V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako ventil. Spolužáci si na nich odreagovávají své nepříjemné pocity například z očekávané těžké práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Tehdy se manipulace přitvrzuje a objevuje se zprvu subtilní fyzická agrese.
- V jedné třídě se sejde několik výrazně agresivních asociálních jedinců a v rámci své „přirozenosti“ od samého počátku používají násilí pro uspokojování svých potřeb.

V tomto případě je v popředí krajně nepříznivá konstelace žáka.

Zážitek, jak chutná moc, když biji a týráš někoho slabého a ustrašeného, může vyvolat u disponovaných jedinců prolomení posledních zábran – začínají své agresivní chování opakovat. Další vývoj do značné míry závisí na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích žáků k šikanování. V případě, že ve skupině existuje soudržnost, kamarádské vztahy a převažují pozitivní morální hodnoty, kdy žáci mají zásadně negativní postoje k násilí a ubližování slabším, pokusy o šikanování neuspějí. Jakmile se skupina ponechá sama sobě, automaticky nastupuje lidská strategie skrýt vlastní strach a zároveň využít strachu druhého, která pracuje v neprospěch komunity.

Třetí stádium: klíčový moment – vytvoření jádra

Jestliže se nepostaví pevná hráz přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční fyzické agresi jednotlivců, často se utvoří skupinka agresorů, „úderné jádro“. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti.

V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se počáteční stadium přehoupne do stadia pokročilého. Skupina je již v hrubých obrysech rozdělena na podskupiny a „kliky“, které podle svého charakteru různými způsoby bojují o vliv. (Kolář, 2001)

Jestliže se nezformuje silná pozitivní podskupina, která bude alespoň rovnocenným partnerem ve vlivu a popularitě svých členů podskupině tyranů, tažení může nerušeně pokračovat.

Čtvrté stádium“ většina přijímá normy agresorů

V případě, že není ve skupině silná pozitivní podskupina, činnost jádra agresorů může bez odporu pokračovat. Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získá neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Následkem toho dojde ve skupině k šokující proměně.

U členů skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. To co hlásají pedagogové ustupuje zcela do pozadí. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají přitom uspokojení.

Páté stádium: totalita neboli dokonalá šikana

Zhoubný proces bez radikální pomoci zvenčí obvykle ústí do posledního stadia nemoci, jak uvádí Kolář (2001). V něm jsou normy agresorů přijaty nebo respektovány všemi, popřípadě téměř všemi členy skupiny a dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stadia vykořisťování.

Jde o rozdělení žáků na dvě sorty, které se můžou označit jako otrokáři a otroci. Otrokáři využívají na otrocích všechno, co je využitelné: od materiálních hodnot, po jejich tělo, city, rozumové schopnosti, školní zralosti apod. Důkazem moci nad těmito otrokyně to, že jim otrokáři mohou způsobovat bolest, znásilňovat je všemi způsoby, a oni nejsou schopni se bránit. Agresoři, kteří ztrácejí poslední zbytky zábran a smysl pro realitu, jsou nutkáni k opakovanému násilí. Otroci jsou stále závislejší a ochotnější udělat cokoliv. Neúnosnost utrpení řeší únikem do nemoci, neomluvenou absencí, odchodem ze školy, pokusem o sebevraždu, případně se zhrouť. Někdy se v důsledku brutálního fyzického násilí a těžkého zranění šikanování provalí.

Vývojová stadia jsou pro nás důležitá, protože znalost vnitřního vývoje šikanování nám umožňuje respektovat stupně obtížnosti léčby, diferencovat pomoc a promyšleně volit diagnostické a terapeutické postupy. (Kolář, 2001)

Odhad závažnosti onemocnění můžeme zredukovat na rozpoznání dvou stupňů:

- Počáteční onemocnění, tedy první, druhý a třetí stupeň vývojové destrukce, kdy normy, hodnoty a postoje vůči šikanování ve skupině nejsou přijaty většinou.

- Pokročilé onemocnění, tedy čtvrtý a pátý stupeň šikanování, kdy normy, hodnoty a postoje vůči šikanování byly přijaty většinou či dokonce všemi nebo téměř všemi členy skupiny. (Kolář, 1997)

2.3.5 Důsledky šikany

Šikana je silným sociálním stresem. Tomuto vymezení odpovídají i poruchy, které se u oběti šikany projevují. Důsledkem šikany může být aktuální ohrožení psychického i somatického zdraví oběti, jak uvádí Vágnerová (2004).

Jsou známy případy těžkých ublížení na zdraví, mohou se objevit i potíže, které by bylo možno zařadit do kategorie posttraumatické stresové poruchy. Ty se projevují psychickými i somatickými symptomy.

Zvyšuje se sklon k úzkosti, depresivnímu ladění, dochází k akcentaci obranného postoje a senzitivní vztahovačnosti. Somatické potíže mívají charakter poruch spánku, snížení imunity, větší sklon k prožívání bolesti a celkové nepohody. Nežádoucím dlouhodobým důsledkem je možnost zafixování zkušenosti s nepotrestanou šikanou jak v případě agresora a jeho oběti, tak ostatních členů skupiny, kteří šikaně více či méně pasivně přihlíželi. Šikana je vždy záležitostí celé skupiny, resp. instituce. Jejím důsledkem je deformace sociálních vztahů, hierarchie rolí a postojů k normám. Negativní zkušenost s týráním, jemuž nedokázali zabránit, zvýší jejich nedůvěru ke světu a naruší sebehodnocení. (Vágnerová, 2004)

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části bakalářské práce bude pomocí nestandardizovaného dotazníku zjistit aktuální výskyt školního šikanování u jedinců s lehkým stupněm mentální retardace. Srovnávací studií zjistit rozdíly mezi zkoumanou skupinou (jedinci s lehkým stupněm mentální retardace) a skupinou kontrolní (zdravými jedinci).

3.1.1 Stanovení předpokladů

Byl stanoven hlavní předpoklad, který se rozkládá na vedlejší předpoklady.

Hlavní předpoklad

- Lze předpokládat, že u jedinců s lehkým stupněm mentálního postižení bude celkově vyšší výskyt školního šikanování než u jedinců zcela zdravých.

Vedlejší předpoklad č. 1

- Lze se domnívat, že žákům s lehkým stupněm mentální retardace, ve srovnání se zdravými žáky, se budou jejich spolužáci více posmívat, provokovat je, vyhrožovat jim, nutit je k něčemu co nechťejí, brát jim věci, půjčovat si peníze.

Vedlejší předpoklad č. 2

- Lze předpokládat, že postižení žáci budou více spolužáky přehlíženi, odmítáni, nebudou patřit do nějaké party a nesvěří se doma rodičům.

Vedlejší předpoklad č. 3

- Lze se předpokládat, že u postižených žáků se bude vyskytovat větší pravděpodobnost fyzického napadení, budou jim více ubližovat a budou mít strach ze svého spolužáka.

Vedlejší předpoklad č. 4

- Lze předpokládat, že se postižení jedinci budou více cítit nepříjemně v kolektivu spolužáků, budou mít pocit, že ve třídě nemůžou říct svůj názor, že se jich nikdo nezastane, nepatří do žádné party a budou se cítit ve škole nešťastný.

Důvody mého předpokladu jsou:

- Mezi žáky s lehkou mentální retardací se vzdělávají často i žáci, kteří pocházejí z nedostatečného sociokulturního prostředí tzv. postižení pseudooligofrenií. Tyto žáci se neřídí běžnými normami, z toho vyplývají odchylky v chování.
- Někteří žáci pocházejí z rizikových rodin, které ovlivňují jejich sociální role v kolektivu spolužáků.
- Snížené rozumové budou mít vliv na jejich nekritické sebehodnocení, které mohou být snadno zneužitelné.

3.2 Použité metody

V bakalářské práci byl použit nestandardizovaný dotazník. Dotazníková metoda, jak uvádí Švingalová (1998) je metoda sloužící k hromadnému zjišťování jevů, např. osobnostních vlastností, postojů, názorů, zájmů apod. Dotazníky se zpravidla dělí na standardizované, jejichž výsledky jsou zpracovány matematicko-statistickými metodami a poskytují normy, ke kterým lze výkon jedince přirovnat a nestandardizované, které si pedagog může sestavit sám, ale jejich výsledky nemají všeobecnou platnost.

Přednosti dotazníku spočívají především v tom, že jsou časově méně náročné a lze jimi získat hodně údajů v poměrně krátkém časovém úseku od více osob současně.

K negativním stránkám dotazníkových metod patří hlavně nedostatek omezení osobního kontaktu a jejich závislost na schopnosti introspekce u vyšetřované osoby a ochotě pravdivě vypovídat.

Typy otázek

- uzavřené: respondent na ně odpovídá např. ano – ne – nevím, nejčastěji formou zaškrtování
- otevřené: umožňují obsírnější odpovědi, nejsou tolik schématické
- kombinované: kombinace předešlých možností

V bakalářské práci byl použit nestandardizovaný dotazník. Jedná se tzv. o skrytý dotazník, kdy mezi otázkami, které se vztahovaly k tomu, jak naši dospívající žáci tráví svůj volný čas, byly otázky, které se vztahovaly k problematice školního šikanování.

Dotazník měl celkem 50 otázek, z nichž se 25 otázek vztahovalo k problematice školního šikanování. Typy otázek byly uzavřené, žáci měli možnost zakroužkovat jednu zvolenou odpověď. Ano – Ne. Dotazník byl sestaven tak, aby vyhovoval především žákům s lehkou mentální retardací.

Cílem dotazníkové metody bylo zjistit výskyt školního šikanování.

Dotazník přiložen v příloze č. 1

3.2.1 Předvýzkum a jeho výsledky

Nestandardizovaný dotazník byl předložen v rámci předvýzkumu vzorku deseti žákům s lehkým stupněm mentální retardace.

Dotazník se skládal z uzavřených otázek: „ano“, „ne“, „často“. Při vyplňování dotazníku bylo zjištěno, že žáci nerozlišují rozdíl mezi odpovědí „ano“ a „často“. Reagovali pouze na odpověď „ano“ a odpověď „často“ opomíjeli. Proto byl dotazník přizpůsoben tomuto zjištění a nabídka uzavřených otázek je pouze „ano“ a „ne“.

3.3 Popis zkoumaného vzorku

Jelikož bakalářská práce byla zaměřená jako srovnávací studie, je zapotřebí popsat nejen zkoumanou skupinu, ale i skupinu kontrolní.

Pracuji v Odborném učilišti, proto jsem zvolila možnost, aby zkoumanou skupinu zastoupili žáci naší školy.

Zkoumanou skupinu tvořilo čtyřicet žáků, z toho bylo čtrnáct děvčat. Jednalo se o žáky studující v Odborném učilišti, tedy žáky postižené lehkým stupněm mentální retardace. Žáky studující v těchto oborech: zahradnické práce, obráběči, opraváři zemědělských strojů a kuchaři. Věkový rozsah byl od 15 do 21 let a šetření se zúčastnili pouze žáci ze druhých a třetích ročníků.

Kontrolní skupina byla reprezentována s počtem žáků čtyřicet, z toho bylo sedmnáct děvčat. Jednalo se o žáky, kteří studují ve Středním odborném učilišti v oborech: krajinář, kuchař, farmářské práce, pekař. Jde o dvouleté a tříleté obory. Věkový rozsah byl od 15 do 19 let a také to byly žáci druhých a třetích ročníků.

Obě zařízení se nacházejí v okrajové části našeho města a nabízejí obory k vyučení, které jsou si podobné

Získaná data ohledně charakteristiky zkoumané a kontrolní skupiny byla zjištěná rozhovorem s vyučujícími učiteli.

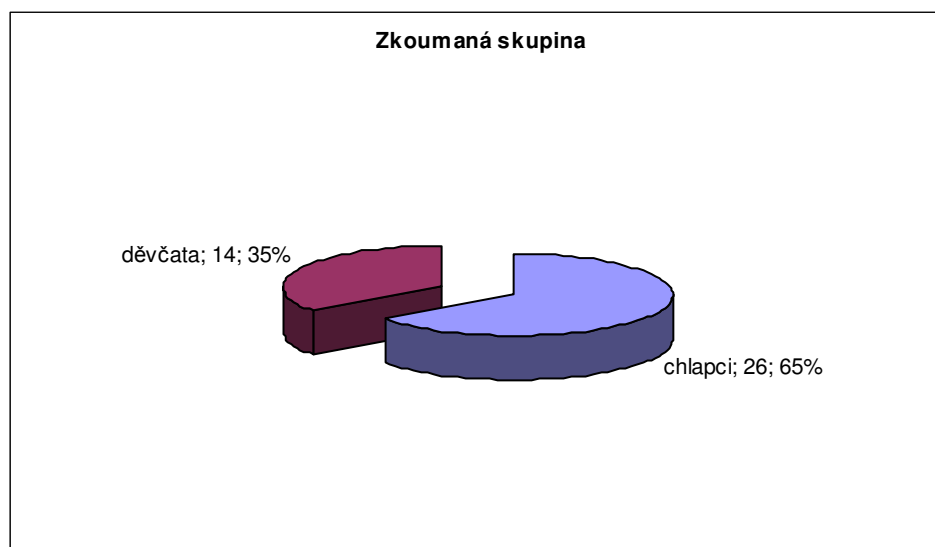
Popis zkoumaného vzorku

Zkoumaná skupina – žáci Odborného učiliště

počet žáků	pohlaví	ročník	počet žáků	pohlaví	ročník
1	děvče	II.	21	chlapec	III.
2	chlapec	II.	22	chlapec	III.
3	děvče	II.	23	děvče	II
4	chlapec	II.	24	chlapec	II
5	chlapec	II.	25	chlapec	II
6	chlapec	II.	26	chlapec	II
7	chlapec	II.	27	chlapec	II
8	děvče	II.	28	chlapec	II
9	děvče	II.	29	chlapec	II
10	chlapec	II.	30	chlapec	II
11	chlapec	II.	31	děvče	II
12	chlapec	II.	32	děvče	II
13	chlapec	III.	33	chlapec	II
14	děvče	III.	34	chlapec	III.
15	děvče	III.	34	chlapec	III.
16	chlapec	III.	36	chlapec	III.
17	děvče	III.	37	děvče	III.
18	chlapec	III.	38	chlapec	III.
19	děvče	III.	39	děvče	III.
20	děvče	III.	40	chlapec	III.

Tabulka č. 1: Popis zkoumané skupiny

Grafické znázornění zkoumané skupiny

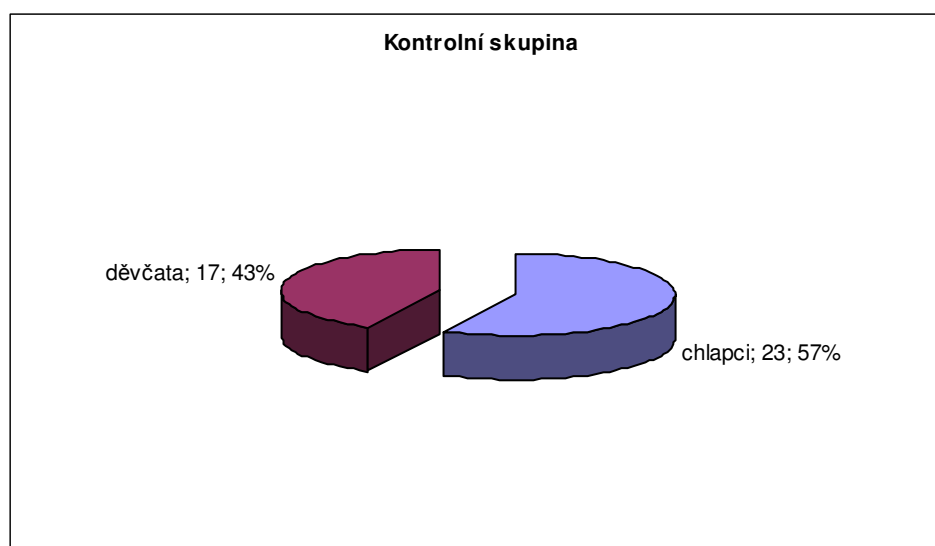
Graf č. 1: Znázornění zkoumané skupiny

Kontrolní skupina - žáci Středního odborného učiliště

počet žáků	pohlaví	ročník	počet žáků	pohlaví	ročník
1	chlapec	III.	21	děvče	II.
2	chlapec	III.	22	chlapec	II.
3	děvče	III.	23	děvče	II.
4	chlapec	III.	24	chlapec	II.
5	děvče	III.	25	chlapec	II.
6	chlapec	II.	26	děvče	III.
7	chlapec	III.	27	děvče	III.
8	děvče	III.	28	chlapec	III.
9	chlapec	III.	29	chlapec	III.
10	chlapec	III.	30	chlapec	III.
11	děvče	III.	31	děvče	III.
12	děvče	III.	32	děvče	III.
13	chlapec	II.	33	chlapec	III.
14	děvče	II.	34	děvče	II.
15	děvče	II.	34	děvče	III.
16	chlapec	II.	36	chlapec	II.
17	děvče	II.	37	děvče	II.
18	chlapec	III.	38	chlapec	II.
19	chlapec	III.	39	chlapec	II.
20	chlapec	III.	40	chlapec	II.

Tabulka č. 2: Popis kontrolní skupiny

Grafické znázornění kontrolní skupiny

Graf č. 2: Znázornění kontrolní skupiny

3.4 Průběh průzkumu

Průzkum probíhal v měsíci lednu školního roku 2006/2007. Dotazníky byly žákům předloženy v rámci odborného výcviku. Žáci vyplňovali dotazníky v učebnách odborného výcviku. Bylo jim umožněno klidného prostředí, aby se mohly na dotazník zcela v klidu soustředit. Před zahájením byli žáci upozorněni na anonymitu výsledků. Motivováni byly tím, že učitelé zajímá, jak žáci tráví svůj volný čas.

Žáci nekladli viditelný odpor při vyplňování dotazníků, spíše byli aktivní a měla jsem z nich dojem, že uvítali zpestření vyučování. Nikdo se neptal podrobněji na otázky, které by se vztahovaly k dotazníku.

3.5 Výsledky a jejich interpretace

Průzkum byl proveden pomocí nestandardizovaného dotazníku na zkoumané skupině čtyřiceti žáků s lehkým stupněm mentální retardace a kontrolní skupině čtyřiceti zdravých žáků.

Zkoumaná skupina byla zastoupena žáky Odborného učiliště a skupina kontrolní žáky Středního odborného učiliště.

Žákům byl předložen tzv. skrytý dotazník. Kde mezi otázkami, které se vztahovaly k tomu, jak jedinec tráví volný čas, byly otázky, které se vztahovaly k problematice školního šikanování. Celkem měl dotazník 50 otázek, z toho se 25 otázek vztahovalo ke školnímu šikanování. Žáci měli možnost vybrané odpovědi zakroužkovat.

Jednalo se o odpovědi uzavřené, typu Ano – Ne.

Celkový přehled odpovědí vyjádřený v počtech žáků je uveden v tabulce č. 3.

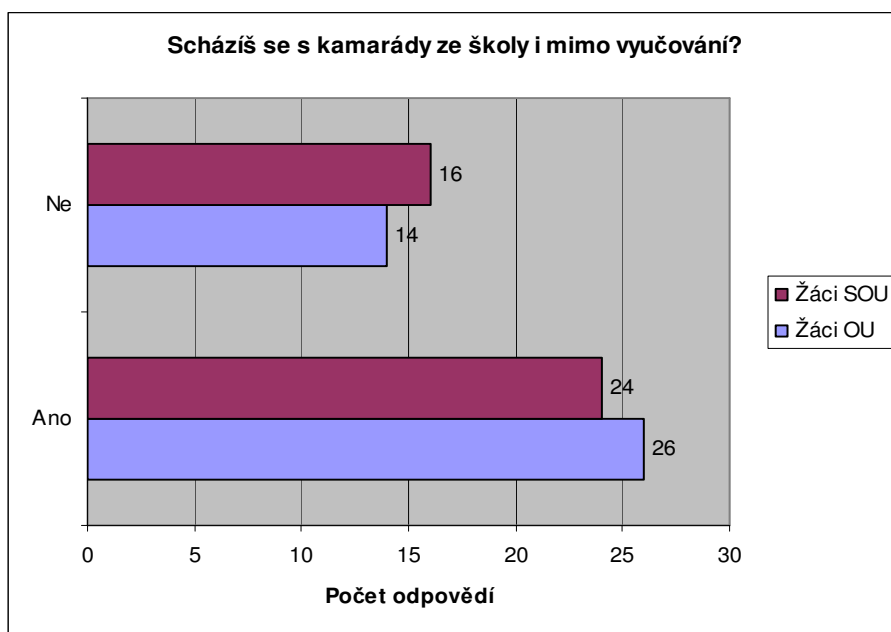
Celkový přehled odpovědí vyjádřený v procentech je uveden v tabulce č. 4.

Otázka č. 1 - **Scházíš se s kamarády ze školy i mimo vyučování?**

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	26	14
Žáci SOU	24	16

Tabulka č. 3: odpověď na otázku č. 1 - Scházíš se s kamarády i mimo vyučování?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 3: grafické znázornění odpovědi – Scházíš se s kamarády i mimo vyučování?

Cílem otázky bylo zjistit, zda se žáci scházejí s kamarády ze školy u v době mimo vyučování.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 26 žáků (65 %), Ne – 14 žáků (35 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 24 žáků (60 %), Ne – 16 žáků (40 %).

Z otázky vyplynulo, že se více scházejí s kamarády ze školy i mimo vyučování žáci Odborného učiliště.

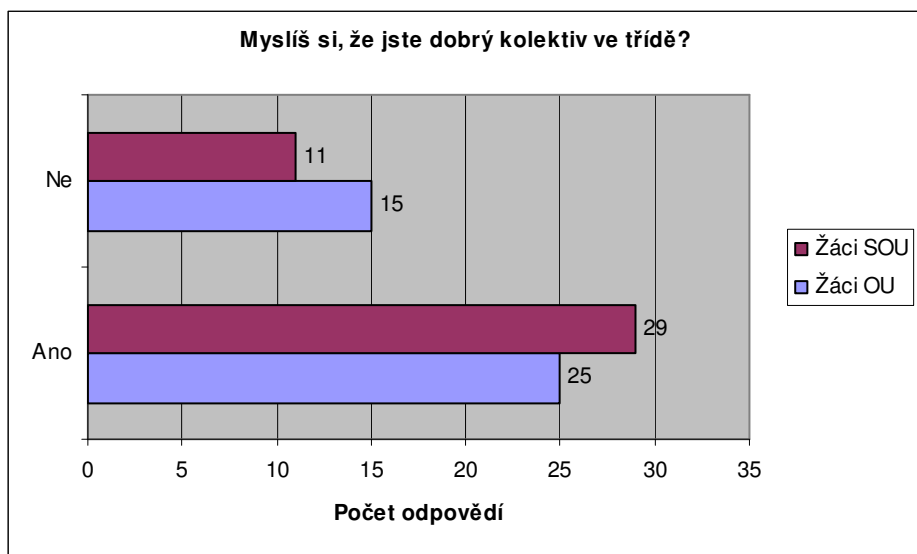
Stanovený vedlejší předpoklad č. 1, 2, 3, 4 se nepotvrdil.

Otázka č. 2 - Myslíš si, že jste dobrý kolektiv ve třídě?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	25	15
Žáci SOU	29	11

Tabulka č. 4: odpověď na otázku č. 2 – Myslíš si, že jste dobrý kolektiv ve třídě?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 4: grafické znázornění odpovědi – Myslíš si, že jste dobrý kolektiv ve třídě?

Cílem otázky bylo zjistit, zda si žáci myslí, že mají ve třídě dobrý kolektiv spolužáků.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 25 žáků (62,5 %), Ne – 15 žáků (37,5 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 29 žáků (72,5 %), Ne – 11 žáků (27,5 %).

Z otázky bylo zjištěno, že si více myslí, že mají dobrý kolektiv žáci Středního odborného učiliště, než žáci Odborného učiliště.

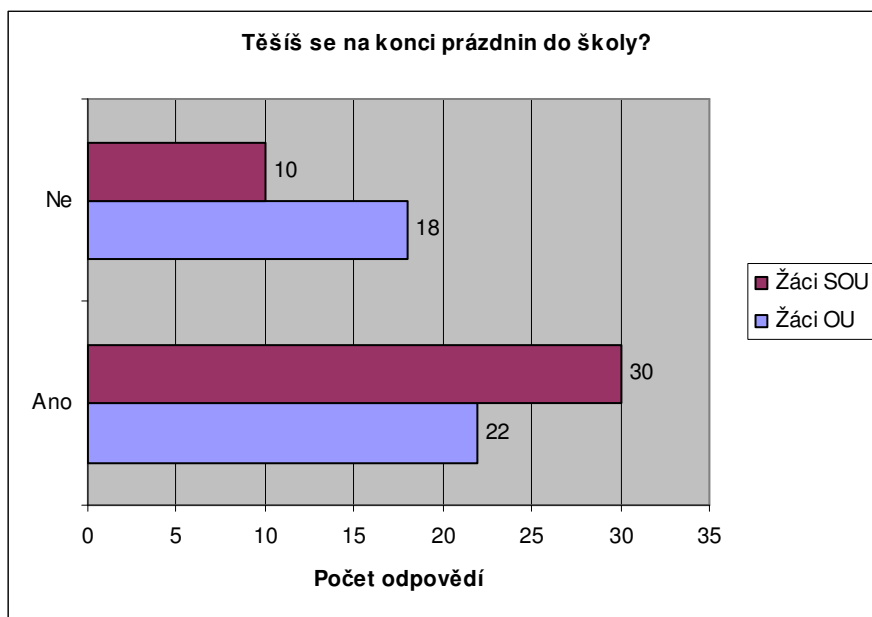
Stanovený vedlejší předpoklad č. 4 se potvrdil.

Otázka č. 3 – Těšíš se na konci prázdnin do školy?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	22	18
Žáci SOU	30	10

Tabulka č. 5: odpověď na otázku č. 3 - Těšíš se na konci prázdnin do školy?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 5: grafické znázornění odpovědi – Těšíš se na konci prázdnin do školy?

Cílem otázky bylo zjistit, zda se žáci těší na konci prázdnin do školy.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 22 žáků (55 %), Ne – 18 žáků (45 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 30 žáků (75 %), Ne – 10 žáků (25 %).

Z rozboru otázky bylo rozpoznáno, že se více těší do školy chodí žáci Středního odborného učiliště, než žáci Odborného učiliště.

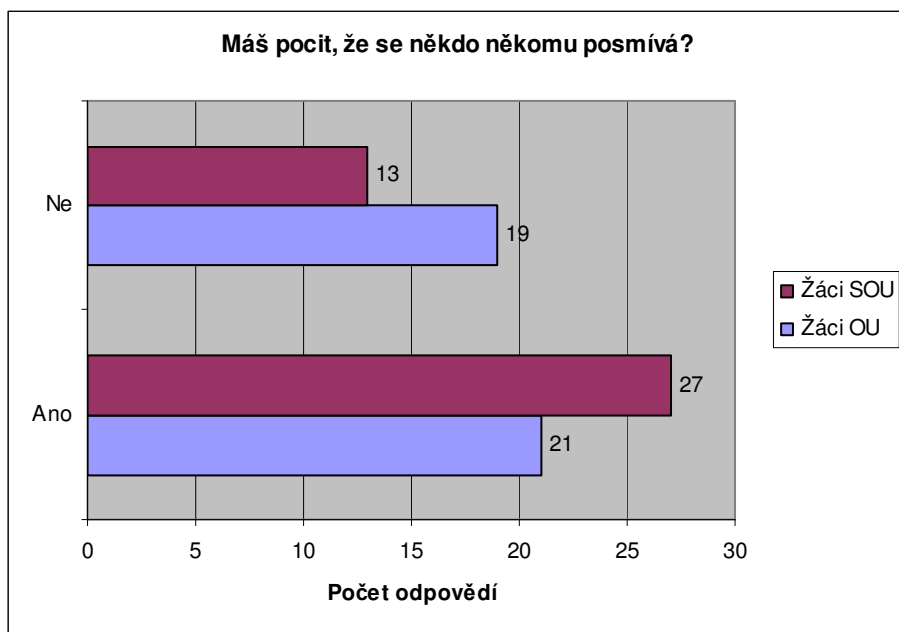
Stanovený vedlejší předpoklad č.1, 2, 3, 4 se potvrdil.

Otázka č. 4 - Máš pocit, že se někdo někomu posmívá?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	21	19
Žáci SOU	27	13

Tabulka č. 6: odpověď na otázku č. 4 - Máš pocit, že se někdo někomu posmívá?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 6: grafické znázornění odpovědi – Máš pocit, že se někdo někomu posmívá?

V této otázce bylo zjišťováno, zda žáci mají pocit, že se někdo někomu posmívá.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 21 žáků (52,5 %), Ne – 19 žáků (47,5 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 27 žáků (67,5 %), Ne – 13 žáků (32,5%).

Z otázky vyplynulo, že se více posmívají žáci v Středním odborném učilišti, než v Odborném učilišti.

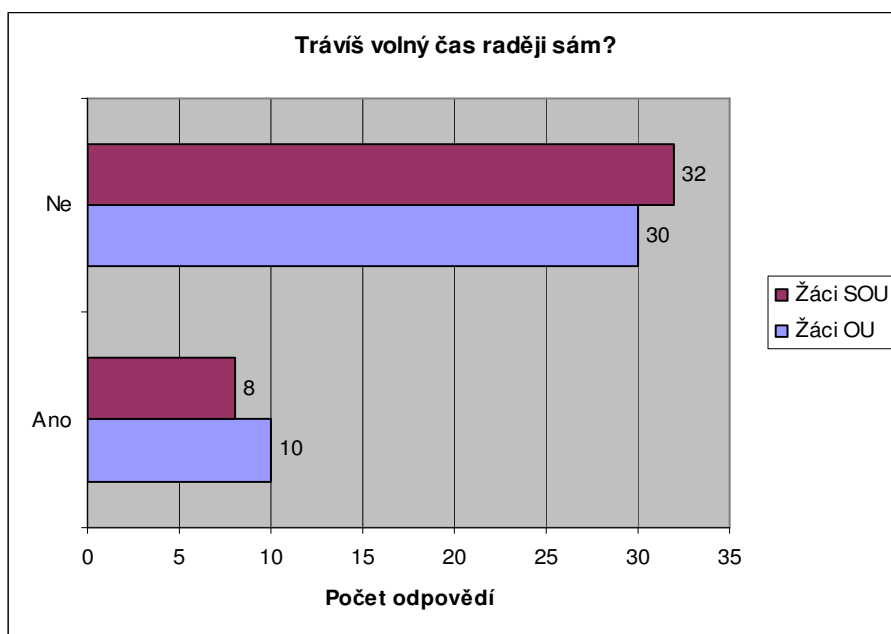
Stanovený vedlejší předpoklad č. 1 se nepotvrdil.

Otázka č. 5 - Trávíš volný čas raději sám?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	10	30
Žáci SOU	8	32

Tabulka č.7: odpověď na otázku č. 5 - Trávíš volný čas raději sám?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 7: grafické znázornění odpovědi – Trávíš volný čas raději sám?

V této otázce bylo zjišťováno, zda žáci tráví volný čas raději sami.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 10 žáků (25 %), Ne – 30 žáků (75 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 8 žáků (20 %), Ne – 32 žáků (80 %).

Z odpovědi bylo zjištěno, že volný čas raději tráví sami žáci Odborného učiliště.

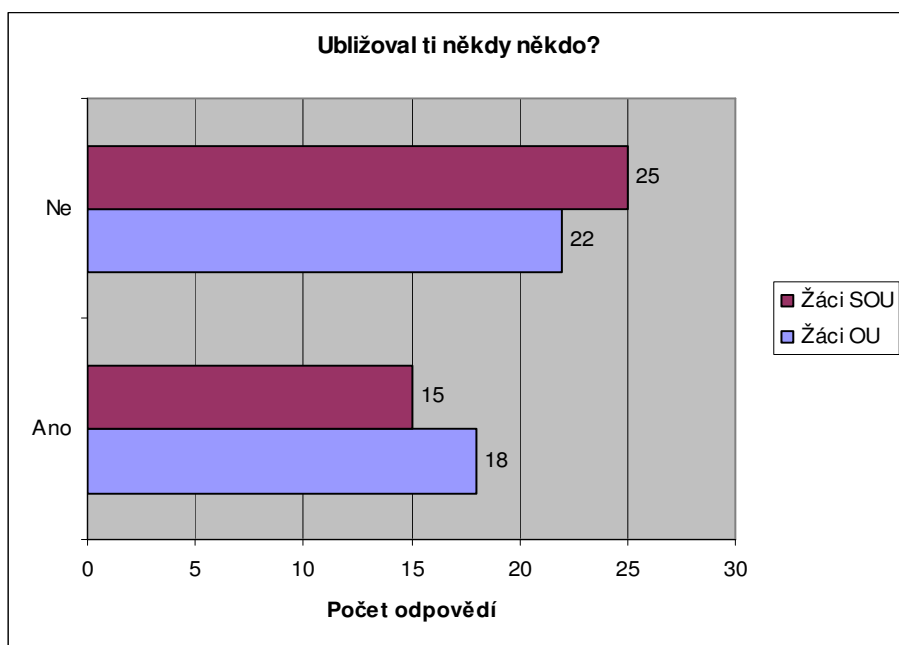
Stanovený vedlejší předpoklad č.1, 2, 3, 4 se potvrdil.

Otázka č. 6 – Ubližoval ti někdy někdo?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	18	22
Žáci SOU	15	25

Tabulka č. 8: odpověď na otázku č. 6 - Ubližoval ti někdy někdo?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 8: grafické znázornění odpovědi – Ubližoval ti někdy někdo?

Cílem otázky bylo rozpoznat, zda bylo žákům někdy ubližováno.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 18 žáků (45 %), Ne – 22 žáků (55 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 15 žáků (37,5 %), Ne – 25 žáků (62,5 %).

Z odpovědi vyplynulo, že bylo více ubližováno žákům z Odborného učiliště.

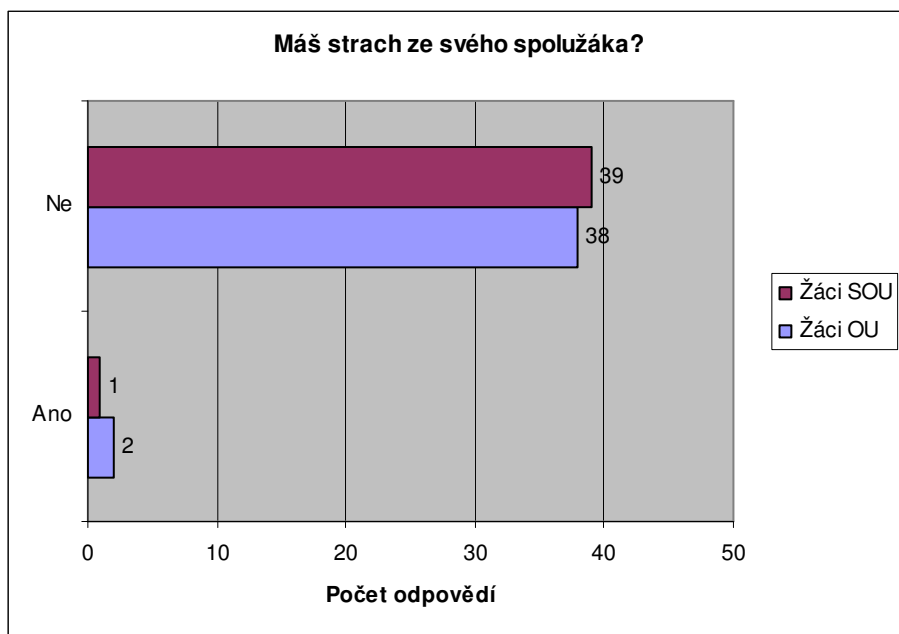
Stanovený vedlejší předpoklad č. 3 se potvrdil.

Otázka č. 7 – Máš strach ze svého spolužáka?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	2	38
Žáci SOU	1	39

Tabulka č. 9: odpověď na otázku č. 7 - Máš strach ze svého spolužáka?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 9: grafické znázornění odpovědi – Máš strach ze svého spolužáka?

Cílem otázky bylo stanovit, zda žáci mají strach ze svého spolužáka.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 2 žáci (5 %), Ne – 38 žáků (95 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 1 žák (2,5 %), Ne – 39 žáků (97,5 %).

Z odpovědi bylo zjištěno, že více mají strach ze svého spolužáka žáci Odborného učiliště.

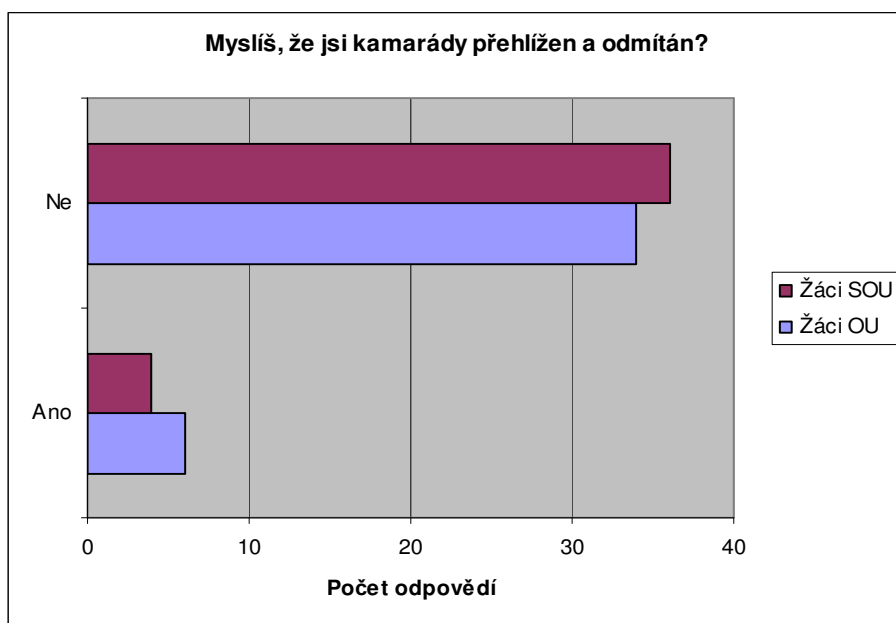
Stanovený vedlejší předpoklad č. 3 se potvrdil.

Otázka č. 8 – Myslíš, že jsi kamarády přehlížen a odmítán?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	6	34
Žáci SOU	4	36

Tabulka č. 10: odpověď na otázku č. 8 - Myslíš, že jsi kamarády přehlížen a odmítán?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 10: grafické znázornění odpovědi – Myslíš, že jsi kamarády přehlížen a odmítán?

Cílem otázky, myslíš, že jsi kamarády přehlížen a odmítán, bylo zjistit, zda jsou žáci přehlíženi a odmítáni.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 6 žáků (15 %), Ne – 34 žáků (85 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 4 žáci (10 %), Ne – 36 žáků (90 %).

Z odpovědi bylo stanoveno, že jsou více přehlíženi žáci z Odborného učiliště.

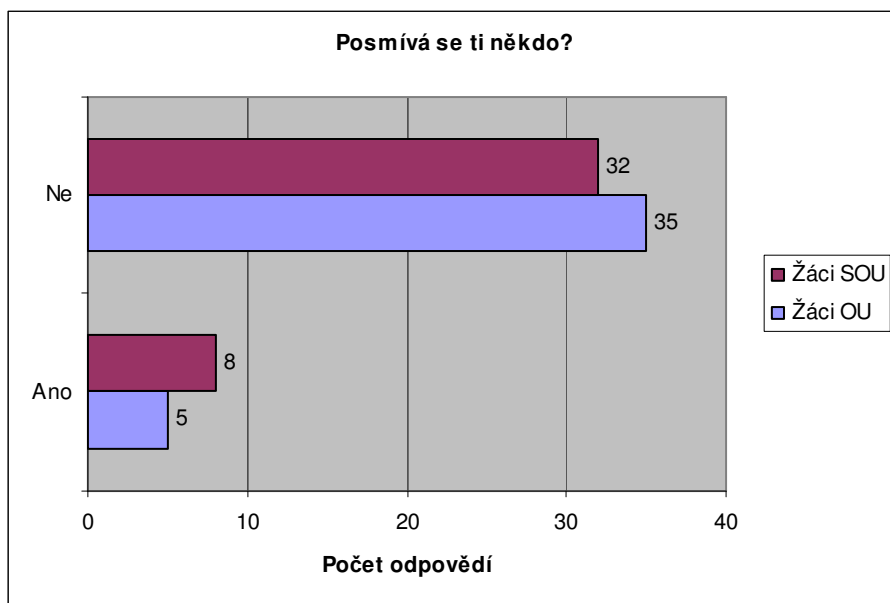
Stanovený vedlejší předpoklad č. 2 se potvrdil.

Otázka č. 9 – Posmívá se ti někdo?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	5	35
Žáci SOU	8	32

Tabulka č. 11: odpověď na otázku č. 9 - Posmívá se ti někdo?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 11: grafické znázornění odpovědi – Posmívá se ti někdo?

Cílem otázky bylo určit, zda se žákům někdo posmívá.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 5 žáků (12,5 %), Ne – 35 žáků (87,5 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 8 žáků (20 %), Ne – 32 žáků (80 %).

Z výsledků otázky bylo zjištěno, že se více posmívají žákům Středního odborného učiliště.

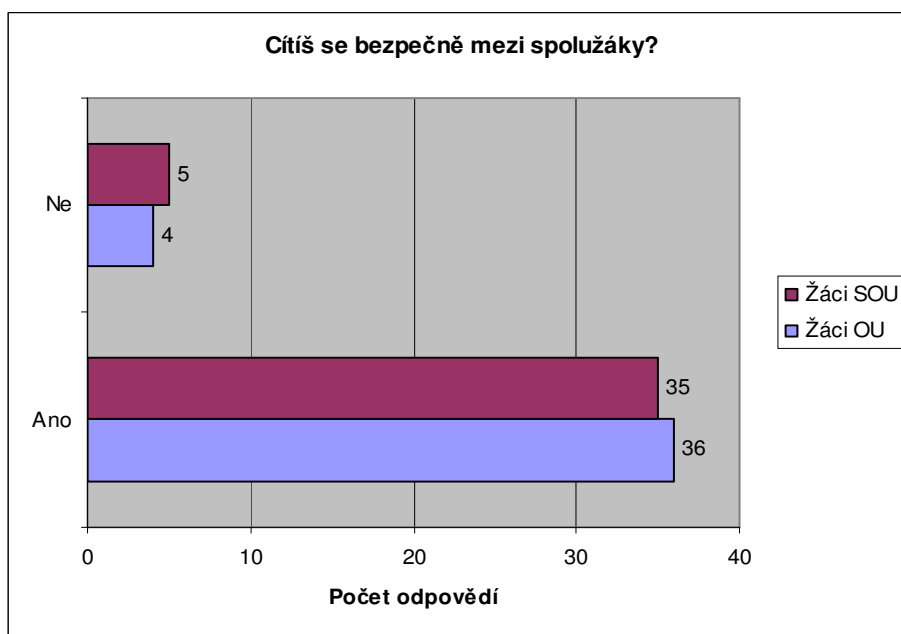
Stanovený vedlejší předpoklad č. 1 se nepotvrdil.

Otázka č. 10 – Cítíš se bezpečně mezi spolužáky?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	36	4
Žáci SOU	35	5

Tabulka č. 12: odpověď na otázku č. 10 - Cítíš se bezpečně mezi kamarády?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 12: grafické znázornění odpovědi - Cítíš se bezpečně mezi kamarády?

Při rozboru otázky, jestli se žáci cítí bezpečně mezi svými spolužáky, byla zjištěna tato skutečnost.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 36 žáků (90 %), Ne – 4 žáci (10 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 35 žáků (87,5 %), Ne – 5 žáků (12,5 %).

Z otázky vyplynulo, že se cítí bezpečněji mezi svými spolužáky žáci Odborného učiliště.

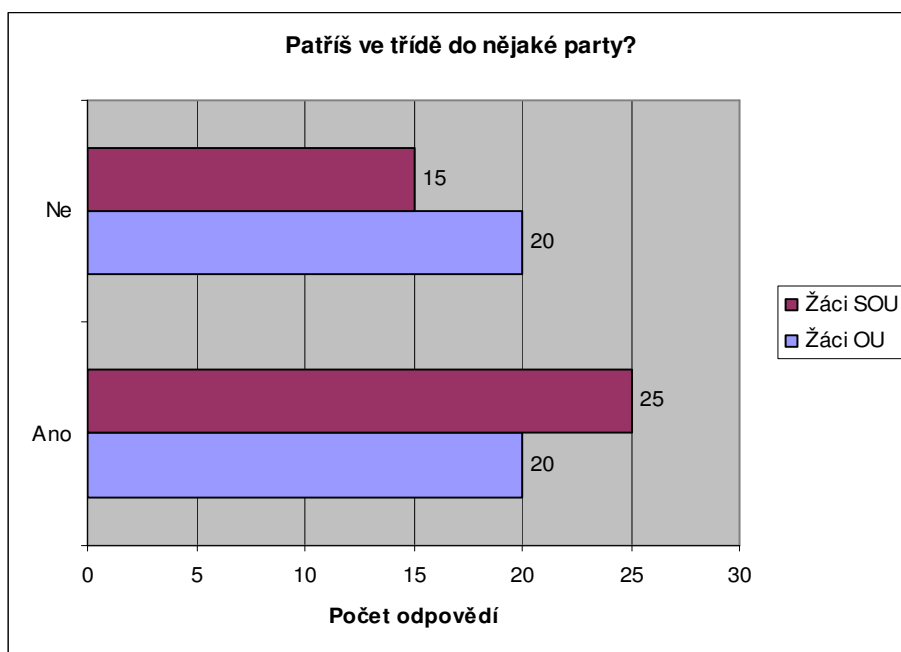
Stanovený vedlejší předpoklad č. 1, 2, 3, 4 se nepotvrdil.

Otázka č. 11 – Patříš ve třídě do nějaké party?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	20	20
Žáci SOU	25	15

Tabulka č. 13: odpověď na otázku č. 11 - Patříš ve třídě do nějaké party?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 13: grafické znázornění odpovědi - Patříš ve třídě do nějaké party?

V této otázce bylo zjišťováno, zda žáci patří ve třídě do nějaké party.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 20 žáků (50 %), Ne – 20 žáků (50 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 25 žáků (62,5 %), Ne – 15 žáků (37,5 %).

Z otázky vyplynulo, že se cítí bezpečněji mezi svými spolužáky žáci Odborného učiliště.

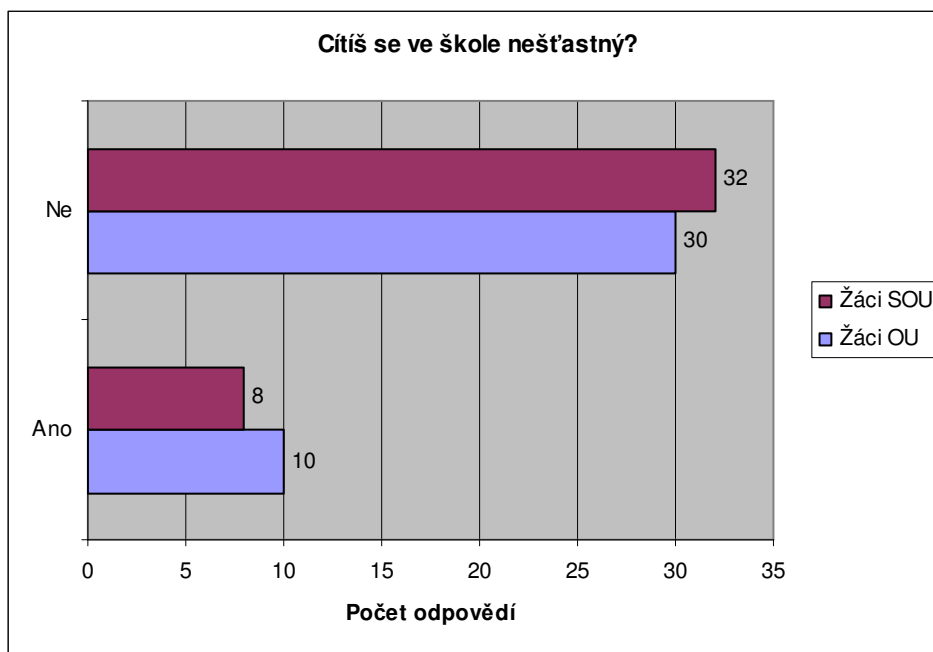
Stanovený vedlejší předpoklad č. 4 se potvrdil.

Otázka č. 12 – Cítíš se ve škole nešťastný?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	10	30
Žáci SOU	8	32

Tabulka č. 14: odpověď na otázku č. 12 - Cítíš se ve škole nešťastný?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 14: grafické znázornění odpovědi - Cítíš se ve škole nešťastný?

Cílem otázky bylo zjistit, zda se žáci cítí ve škole nešťastný.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 10 žáků (25 %), Ne – 30 žáků (75 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 8 žáků (20 %), Ne – 32 žáků (80 %).

Z otázky bylo zjištěno, že se více cítí nešťastně ve škole žáci Odborného učiliště.

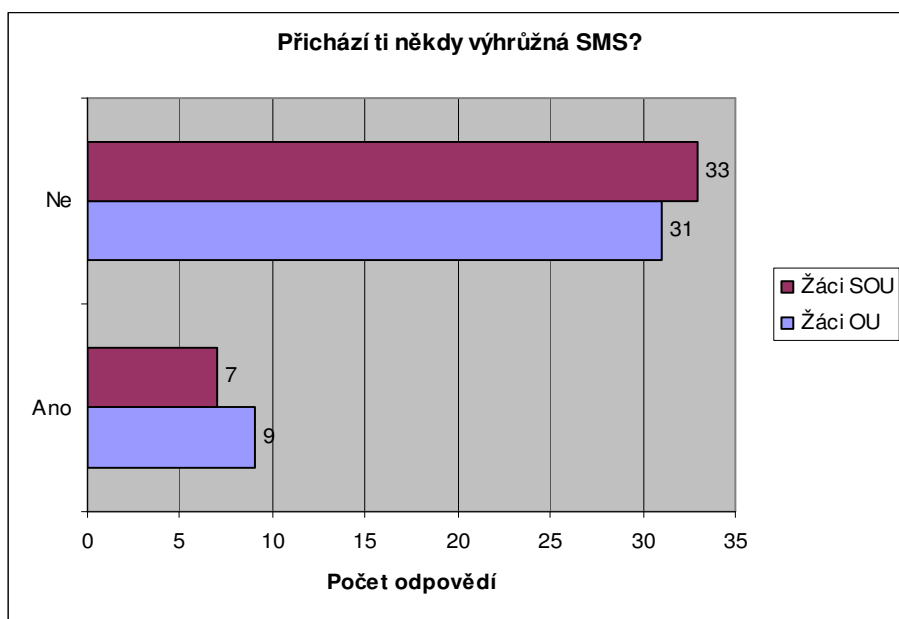
Stanovený vedlejší předpoklad č. 4 se potvrdil.

Otázka č. 13 – Přichází ti někdy výhrůžná SMS?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	9	31
Žáci SOU	7	33

Tabulka č. 15: odpověď na otázku č. 13 - Přichází ti někdy výhrůžná SMS?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 15: grafické znázornění odpovědi - Přichází ti někdy výhrůžná SMS?

Vysvětlení zkratky SMS – telefonicky psaná zpráva

U otázky, zda žákům přichází výhrůžná SMS (telefonicky psaná zpráva) bylo odpovězeno.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 9 žáků (22,5 %), Ne – 31 žáků (77,5 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 7 žáků (17,5 %), Ne – 33 žáků (82,5 %).

Z této otázky bylo stanoveno, že více SMS přichází žákům z Odborného učiliště.

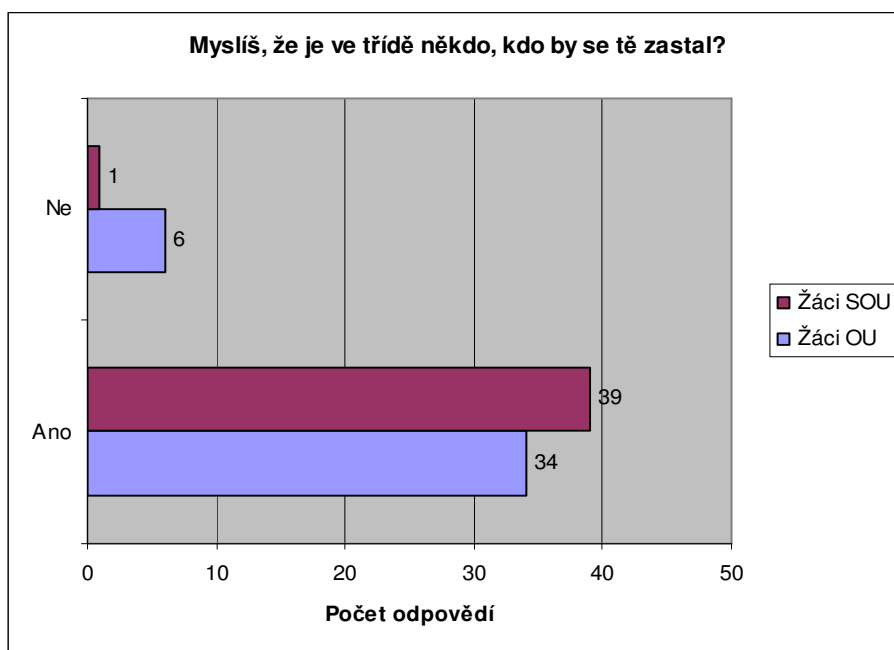
Stanovený vedlejší předpoklad č. 1 se potvrdil.

Otázka č. 14 – **Myslíš, že je ve třídě někdo, kdo by se tě zastal?**

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	34	6
Žáci SOU	39	1

Tabulka č. 16: odpověď na otázku č. 14 - Myslíš, že je ve třídě někdo, kdo by se tě zastal?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 16: grafické znázornění odpovědi - Myslíš, že je ve třídě někdo, kdo by se tě zastal?

Na otázku, jestli si žáci myslí, že by se jich někdo ve třídě zastal, bylo odpovězeno.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano - 34 žáků (85 %), Ne – 6 žáků (15 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 39 žáků (97,5 %), Ne – 1 žák (2,5 %).

Z otázky vyplynulo, že by se spolužáci zastali více žáků v Středním odborném učilišti.

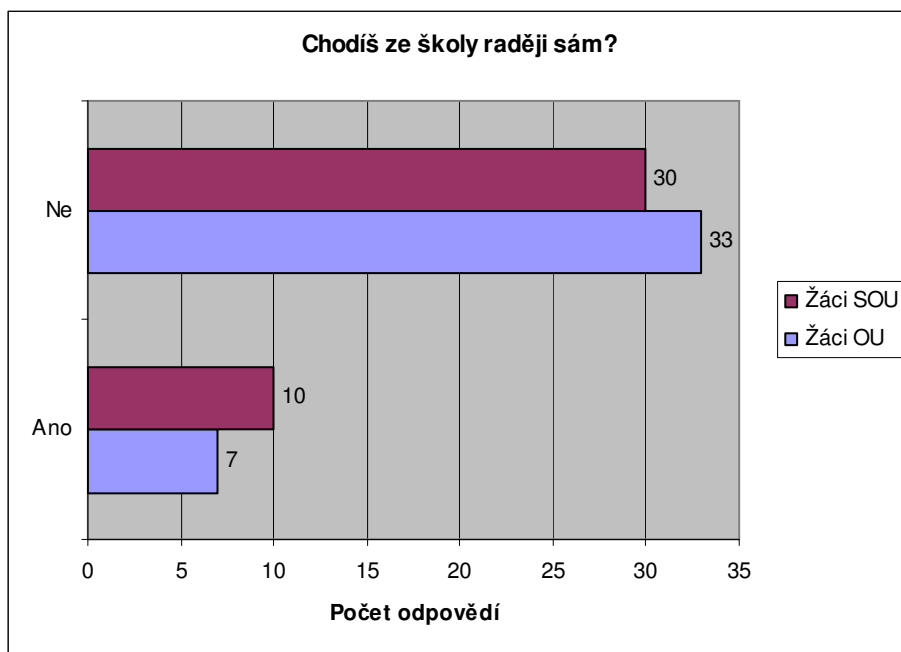
Stanovený vedlejší předpoklad č. 4 se potvrdil.

Otázka č. 15 – Chodíš ze školy raději sám?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	7	33
Žáci SOU	10	30

Tabulka č. 17: odpověď na otázku č. 15 - Chodíš ze školy raději sám?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 17: grafické znázornění odpovědi - Chodíš ze školy raději sám?

Cílem otázky bylo zjistit, jestli chodí žáci ze školy raději sami.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 7 žáků (17,5 %), Ne – 33 žáků (82,5 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 10 žáků (25 %), Ne – 30 žáků (75 %).

Z odpovědi bylo zjištěno, že ze školy raději chodí sami žáci Středního odborného učiliště.

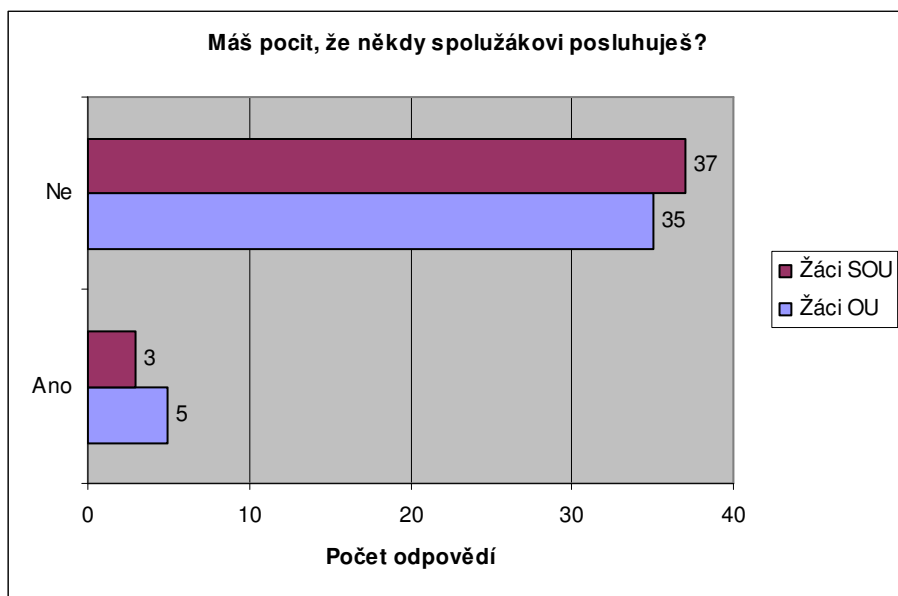
Stanovený vedlejší předpoklad č. 1, 2, 3, 4 se nepotvrdil.

Otázka č. 16 – Máš pocit, že někdy spolužákovi posluhuješ?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	5	35
Žáci SOU	3	37

Tabulka č. 18: odpověď na otázku č. 16 - Máš pocit, že někdy spolužákovi posluhuješ?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 18: grafické znázornění odpovědi - Máš pocit, že někdy spolužákovi posluhuješ?

V této otázce bylo zjišťováno, zda mají žáci pocit, že někdy spolužákovi posluhují.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 5 žáků (12,5 %), Ne – 35 žáků (87,5 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 3 žáci (7,5 %), Ne – 37 žáků (92,5 %).

Z odpovědi bylo zjištěno, že více posluhují svým spolužákům žáci z Odborného učiliště.

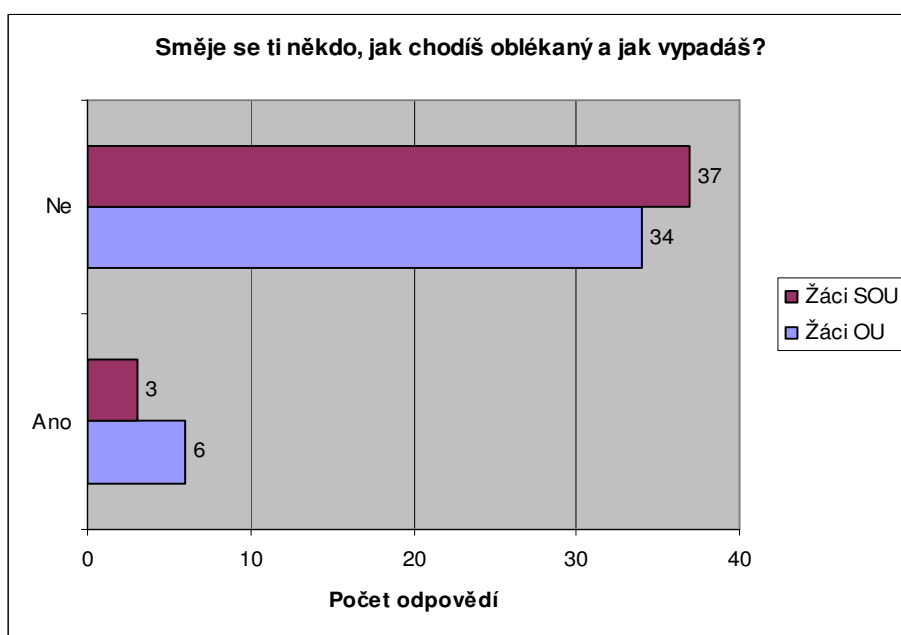
Stanovený vedlejší předpoklad č. 1 se potvrdil.

Otázka č. 17 – **Směje se ti někdo, jak chodíš oblékaný a jak vypadáš?**

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	6	34
Žáci SOU	3	37

Tabulka č. 19: odpověď na otázku č. 17 - Směje se ti někdo, jak chodíš oblékaný a jak vypadáš?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 19: grafické znázornění odpovědi - Směje se ti někdo, jak chodíš oblékaný a jak vypadáš?

Cílem otázky bylo zjistit, zda se žákům někdo směje, jak chodí oblékaný a jak vypadají.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 6 žáků (15 %), Ne – 34 žáků (85 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 3 žáci (7,5 %), Ne – 37 žáků (92,5 %).

Z rozboru otázky bylo rozpoznáno, že se žáci více vysmívají žákům z Odborného učiliště.

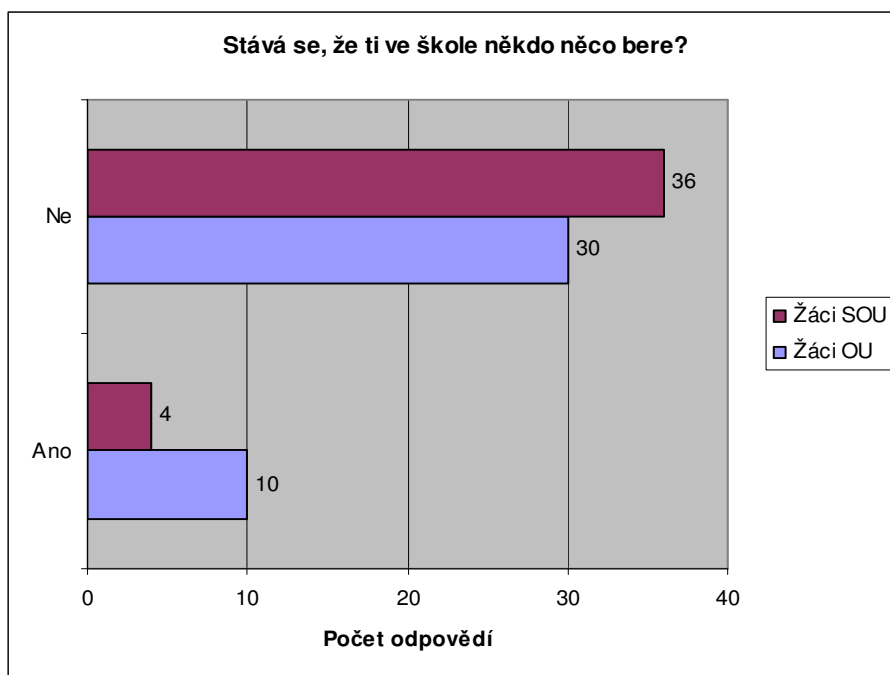
Stanovený vedlejší předpoklad č. 1 se potvrdil.

Otázka č. 18 – Stává se, že ti ve škole někdo něco bere?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	10	30
Žáci SOU	4	36

Tabulka č. 20: odpověď na otázku č. 18 - Stává se, že ti ve škole někdo něco bere?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 20: grafické znázornění odpovědi - Stává se, že ti ve škole někdo něco bere?

Cílem uvedené otázky bylo zjistit, zda se stává, že žákům ve škole někdo něco bere.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 10 žáků (25 %), Ne – 30 žáků (75 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 4 žáci (10 %), Ne – 36 žáků (90 %).

Z rozboru otázky vyplynulo, že více berou věci žákům z Odborného učiliště.

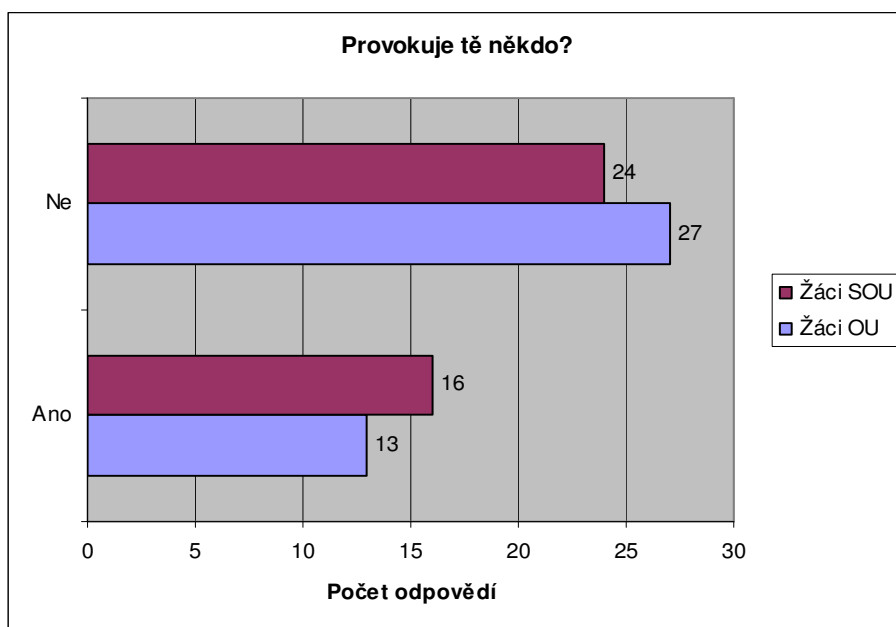
Stanovený vedlejší předpoklad č. 1 se potvrdil.

Otázka č. 19 – **Provokuje tě někdo?**

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	13	27
Žáci SOU	16	24

Tabulka č. 21: odpověď na otázku č. 19 - Provokuje tě někdo?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 21: grafické znázornění odpovědi - Provokuje tě někdo?

V této otázce bylo zjišťováno, zda žáky někdo provokuje.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 13 žáků (32,5 %), Ne – 27 žáků (67,5 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 16 žáků (40 %), Ne – 24 žáků (60 %).

Z odpovědi bylo zjištěno, že jsou více provokováni žáci ze Středního odborného učiliště.

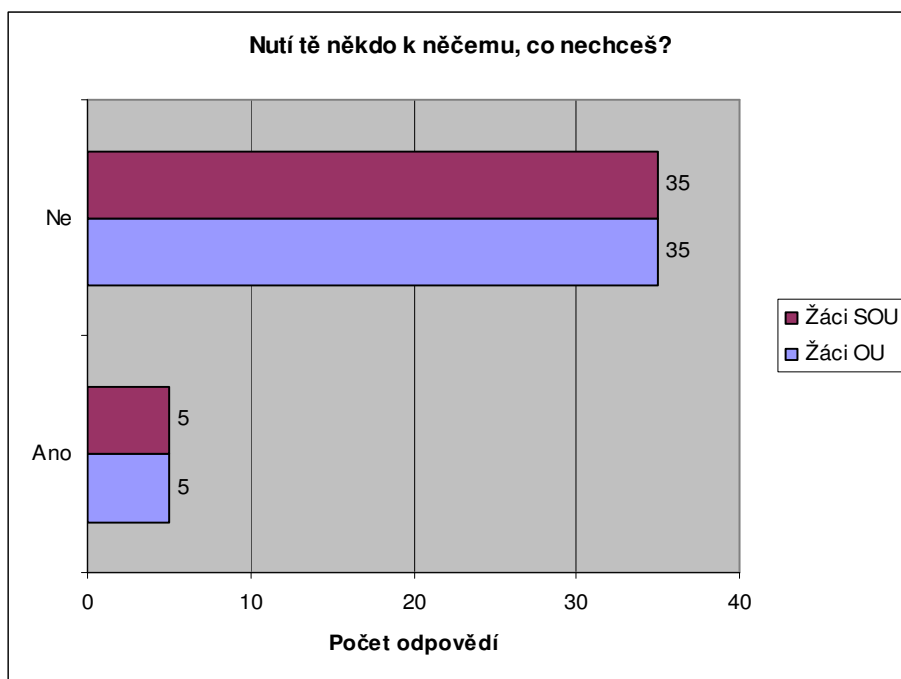
Stanovený vedlejší předpoklad č. 1 se nepotvrdil.

Otázka č. 20 – **Nutí tě někdo k něčemu, co nechceš?**

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	5	35
Žáci SOU	5	35

Tabulka č. 22: odpověď na otázku č. 20 - Nutí tě někdo k něčemu, co nechceš?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 22: grafické znázornění odpovědi - Nutí tě někdo k něčemu, co nechceš?

V této otázce bylo zjišťováno, zda žáky někdo nutí k něčemu, co nechtějí.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 5 žáků (12,5 %), Ne – 35 žáků (87,5 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 5 žáků (12,5 %), Ne – 35 žáků (87,5 %).

Z odpovědi byly zjištěné shodné odpovědi u žáků z Odborného učiliště a žáků Středního odborného učiliště.

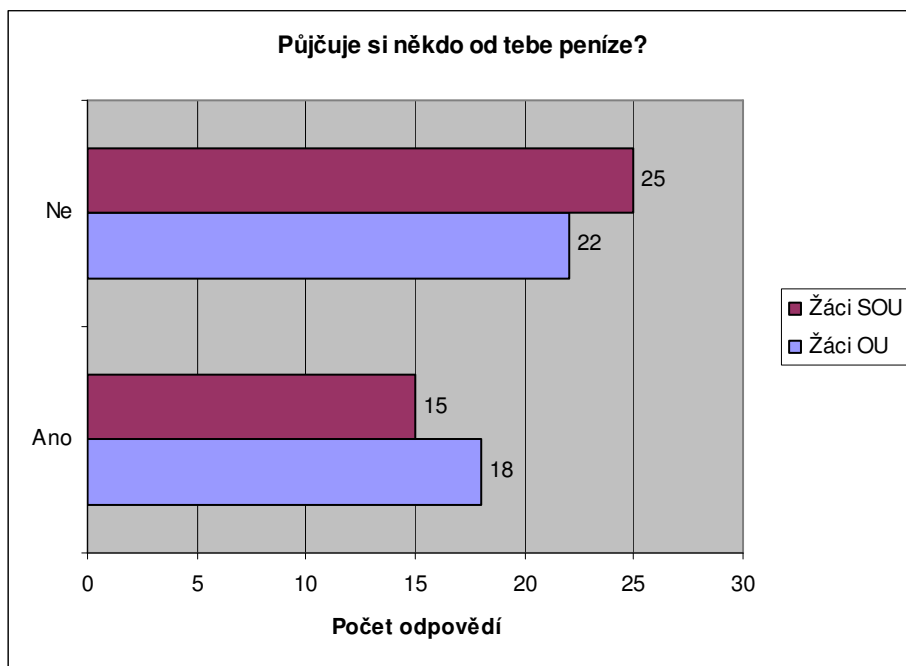
Stanovený vedlejší předpoklad č. 1 se nepotvrdil.

Otázka č. 21 – Půjčuje si někdo od tebe peníze?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	18	22
Žáci SOU	15	25

Tabulka č. 23: odpověď na otázku č. 21 - Půjčuje si někdo od tebe peníze?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 23: grafické znázornění odpovědi - Půjčuje si někdo od tebe peníze?

Na otázku, zda si od žáků půjčuje někdo peníze, žáci odpověděli takto.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 18 žáků (45 %), Ne – 22 žáků (55 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 15 žáků (37,5 %), Ne – 25 žáků (62,5 %).

Z výsledků otázky bylo zjištěno, že více půjčují peníze žáci z Odborného učiliště.

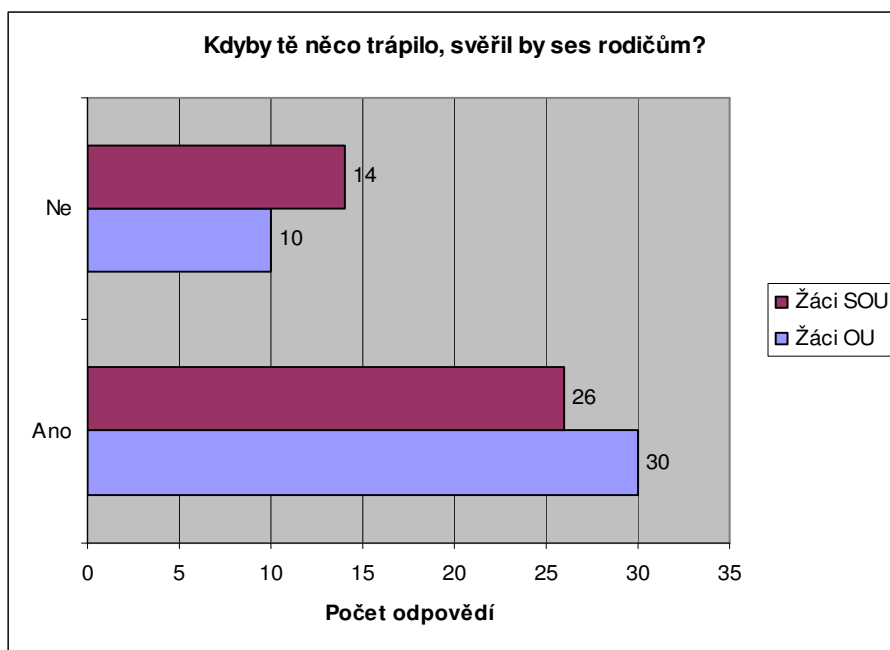
Stanovený vedlejší předpoklad č. 1 se potvrdil.

Otázka č. 22 – Kdyby tě něco trápilo, svěřil by ses rodičům?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	30	10
Žáci SOU	26	14

Tabulka č. 24: odpověď na otázku č. 22 - Kdyby tě něco trápilo, svěřil by ses rodičům?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 24: grafické znázornění odpovědi - Kdyby tě něco trápilo, svěřil by ses rodičům?

Cílem otázky bylo určit, zda by se žáci svěřili rodičům, kdyby je něco trápilo.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 30 žáků (75 %), Ne – 10 žáků (25 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 26 žáků (65 %), Ne – 14 žáků (35 %).

Z otázky bylo zjištěno, že by se více žáci Odborného učiliště svěřili rodičům, kdyby je něco trápilo.

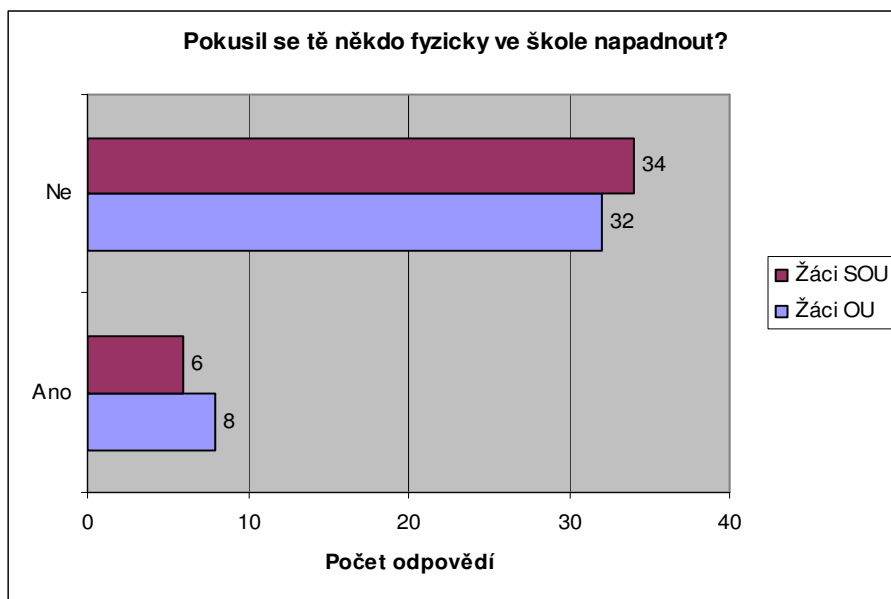
Stanovený vedlejší předpoklad č. 2 se nepotvrdil.

Otázka č. 23 – **Pokusil se tě někdo fyzicky ve škole napadnout?**

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	8	32
Žáci SOU	6	34

Tabulka č. 25: odpověď na otázku č. 23 - Pokusil se tě někdo fyzicky ve škole napadnout?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 25: grafické znázornění odpovědi - Pokusil se tě někdo fyzicky ve škole napadnout?

Z této otázky bylo zjišťováno, jestli se někdo pokusil žáky fyzicky napadnout.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 8 žáků (20 %), Ne – 32 žáků (80 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 6 žáků (15 %), Ne – 34 žáků (85 %).

Z odpovědi bylo rozpoznáno, že se více pokusil někdo fyzicky napadnout žáky z Odborného učiliště.

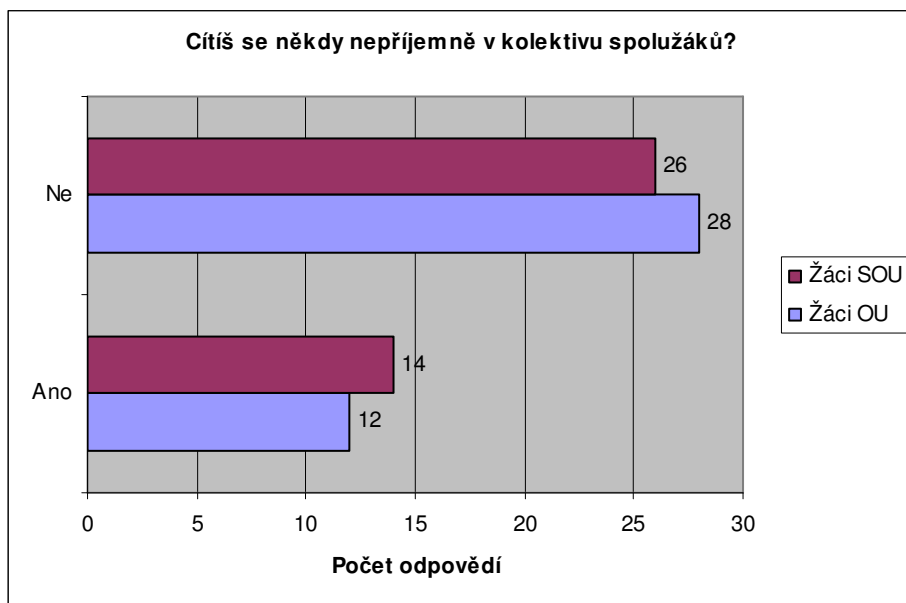
Stanovený vedlejší předpoklad č. 3 se potvrdil.

Otázka č. 24 – Cítíš se někdy nepříjemně v kolektivu spolužáků?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	12	28
Žáci SOU	14	26

Tabulka č. 26: odpověď na otázku č. 24 - Cítíš se někdy nepříjemně v kolektivu spolužáků?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 26: grafické znázornění odpovědi - Cítíš se někdy nepříjemně v kolektivu spolužáků?

Z této otázky bylo zjišťováno, jestli se žáci cítí někdy nepříjemně v kolektivu spolužáků.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 12 žáků (30 %), Ne – 28 žáků (70 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 14 žáků (35 %), Ne – 26 žáků (65 %).

Z odpovědi bylo rozpoznáno, že se více někdy nepříjemně v kolektivu spolužáků cítí žáci Středního odborného učiliště.

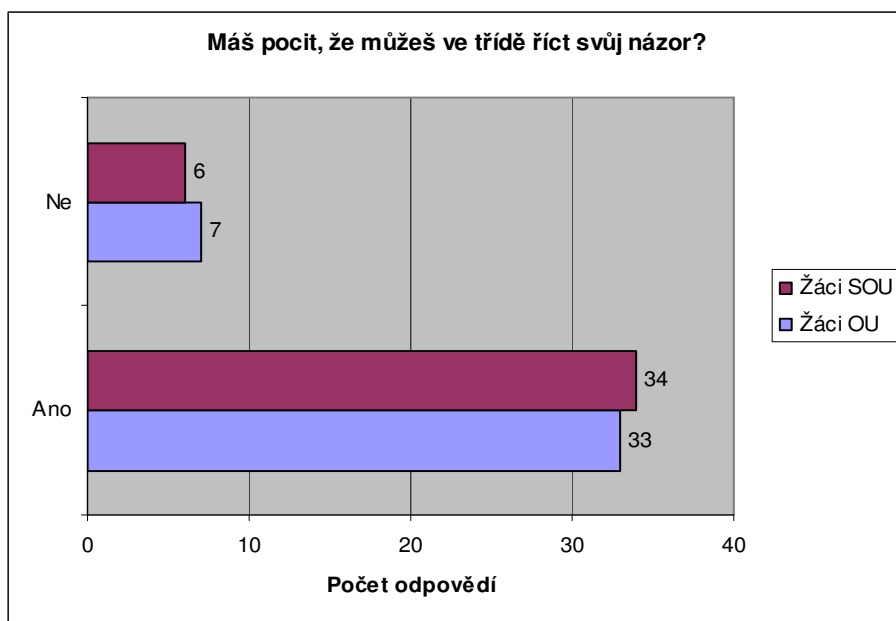
Stanovený vedlejší předpoklad č. 3 se nepotvrdil.

Otázka č. 25 – Máš pocit, že můžeš ve třídě říct svůj názor?

Odpověď	Ano	Ne
Žáci OU	33	7
Žáci SOU	34	6

Tabulka č. 27: odpověď na otázku č. 25 - Máš pocit, že můžeš ve třídě říct svůj názor?

Grafické znázornění odpovědi

Graf č. 27: grafické znázornění odpovědi - Máš pocit, že můžeš ve třídě říct svůj názor?

Cílem uvedené otázky bylo zjistit, jestli mají žáci pocit, že můžou říct ve třídě svůj názor.

Žáci Odborného učiliště odpověděli: Ano – 33 žáků (82,5 %), Ne – 7 žáků (17,5 %).

Žáci Středního odborného učiliště odpověděli: Ano – 34 žáků (85 %), Ne – 6 žáků (15 %).

Z otázky bylo zjištěno, že více můžou říci ve třídě svůj názor žáci ze Středního odborného učiliště.

Stanovený vedlejší předpoklad č. 4 se potvrdil.

3.6 Shrnutí výsledků praktické části

Cílem praktické části bakalářské práce bylo pomocí nestandardizovaného dotazníku zjistit aktuální výskyt školního šikanování u jedinců s lehkým stupněm mentální retardace. Srovnávací studií zjistit rozdíly mezi zkoumanou skupinou, která byla tvořena žáky Odborného učiliště a skupinou kontrolní, která byla zastoupena žáky Středního odborného učiliště. Každá dotazníková otázka, která se vztahovala k dané problematice byla vyhodnocena tabulkou a grafem.

Vyhodnocení jednotlivých předpokladů bylo provedeno na základě kladných odpovědí (Ano) u otázek č. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24 a záporných odpovědí (Ne) u otázek č. 1, 2, 3, 10, 11, 14, 25.

Stanovené předpoklady byly vyhodnocené takto:

Vedlejší předpoklad č. 1: Lze se domnívat, že žákům s lehkým stupněm mentální retardace, ve srovnání se zdravými žáky, se budou jejich spolužáci více posmívat, provokovat je, vyhrožovat jim, nutit je k něčemu co nechtějí, brát jim věci, půjčovat si peníze se potvrdil u otázek č. 3, 5, 13, 16, 17, 18, 21.

Vedlejší předpoklad č. 2: Lze předpokládat, že postižení žáci budou více spolužáky přehlíženi, odmítáni, nebudou patřit do nějaké party se potvrdil u otázky č. 3, 5, 8.

Vedlejší předpoklad č. 3: Lze se předpokládat, že u postižených žáků se bude vyskytovat větší pravděpodobnost fyzického napadení, budou jim více ubližovat, budou mít strach ze svého spolužáka se potvrdil u otázek č. 3, 5, 6, 7, 23.

Vedlejší předpoklad č. 4: Lze předpokládat, že se postižení jedinci budou více cítit nepříjemně v kolektivu spolužáků, budou mít pocit, že ve třídě nemůžou říct svůj názor, že se jich nikdo nezastane, nepatří do žádné party, budou se cítit ve škole nešťastný se potvrdil u otázek č. 2, 3, 5, 11, 12, 14.

Při vyhodnocování jednotlivých dotazníkových odpovědí podle kladných a záporných odpovědí bylo použito procentické porovnání jednotlivých odpovědí.

U žáků Odborného učiliště při porovnání stanovených odpovědí, odpověď byla v sedmnácti případech procenticky vyšší než u žáků Středního odborného učiliště.

U žáků Středního učiliště odpověď byla v sedmi případech procenticky vyšší než u žáků Odborného učiliště a jedna odpověď byla procenticky vyrovnaná.

Když bylo stanoveno dvacet čtyři otázek jako celek, přičemž jedna shodná odpověď nebyla započítávána, vychází v procentickém převodu otázek tento výsledek: odpovědi u žáků Odborného učiliště v přepočtu byly 71 % a odpovědi u žáků Středního odborného učiliště byly 29 %.

Čímž se potvrdil hlavní předpoklad, který předpokládal, že u jedinců s lehkým stupněm mentálního postižení, bude celkově vyšší výskyt školního šikanování než u jedinců zcela zdravých.

Celkový přehled dotazníkových odpovědí je vyjádřený v počtech žáků je v tabulce č. 3 a celkový přehled odpovědí vyjádřený v procentech je uveden v tabulce č. 4.

Z výsledků, které byly získané průzkumem, lze jednoznačně vyjádřit, že u zkoumané skupiny byl zjištěn vyšší výskyt školního šikanování v porovnání s kontrolní skupinou. Zkoumaná skupina dosáhla hodnoty 71 % výskytu školního šikanování.

Celkový přehled odpovědí vyjádřený v počtech žáků

Otázka	Žáci OU		Žáci SOU	
	Ano	Ne	Ano	Ne
1. Scházíš se s kamarády ze školy i mimo vyučování?	26	14	24	16
2. Jste dobrý kolektiv ve třídě?	25	15	29	11
3. Těšíš se na konci prázdnin do školy?	22	18	30	10
4. Máš pocit, že se někdo někomu posmívá?	21	19	27	13
5. Trávíš volný čas raději sám?	10	30	8	32
6. Ublížoval ti někdy někdo?	18	22	15	25
7. Máš strach ze svého spolužáka?	2	38	1	39
8. Myslíš, že jsi kamarády přehlížen a odmítán?	6	34	4	36
9. Posmívá se ti někdo?	5	35	8	32
10. Cítíš se bezpečně mezi kamarády?	36	4	35	5
11. Patříš ve třídě do nějaké party?	20	20	25	15
12. Cítíš se ve škole nešťastný?	10	30	8	32
13. Přichází ti někdy výhrůžná SMS?	9	31	7	33
14. Myslíš, že je ve třídě někdo, kdo by se tě zastal?	34	6	39	1
15. Chodíš ze školy raději sám?	7	33	10	30
16. Máš pocit, že někdy spolužákovi posluhuješ?	5	35	3	37
17. Směje se ti někdo, jak chodíš oblékaný, jak vypadáš?	6	34	3	37
18. Stává se, že ti ve škole někdo něco bere?	10	30	4	36
19. Provokuje tě někdo?	13	27	16	24
20. Nutí tě někdo k něčemu, co nechceš?	5	35	5	35
21. Půjčuje si někdo od tebe peníze?	18	22	15	25
22. Kdyby tě něco trápilo, svěřil by ses rodičům?	30	10	26	14
23. Pokusil se tě někdo fyzicky ve škole napadnout?	8	32	6	34
24. Cítíš se někdy nepříjemně v kolektivu spolužáků?	12	28	14	26
25. Máš pocit, že můžeš ve třídě říct svůj názor?	33	7	34	6

Tabulka č. 28: Celkový přehled dotazníkových odpovědí vyjádřený v počtech žáků

Vysvětlení zkratk: SOU – Střední odborné učiliště, OU – Odborné učiliště

Celkový přehled odpovědí vyjádřený v procentech

Otázka	Žáci OU		Žáci SOU	
	Ano	Ne	Ano	Ne
1. Scházíš se s kamarády ze školy i mimo vyučování?	65	35	60	40
2. Jste dobrý kolektiv ve třídě?	62,5	37,5	72,5	27,5
3. Těšíš se na konci prázdnin do školy?	55	45	75	25
4. Máš pocit, že se někdo někomu posmívá?	52,5	47,5	67,5	32,5
5. Trávíš volný čas raději sám?	25	75	20	80
6. Ublížoval ti někdy někdo?	45	55	37,5	62,5
7. Máš strach ze svého spolužáka?	5	95	2,5	97,5
8. Myslíš, že jsi kamarády přehlížen a odmítán?	15	85	10	90
9. Posmívá se ti někdo?	12,5	87,5	20	80
10. Cítíš se bezpečně mezi kamarády?	90	10	87,5	12,5
11. Patříš ve třídě do nějaké party?	50	50	62,5	37,5
12. Cítíš se ve škole nešťastný?	25	75	20	80
13. Přichází ti někdy výhrůžná SMS?	22,5	77,5	17,5	82,5
14. Myslíš, že je ve třídě někdo, kdo by se tě zastal?	85	15	97,5	2,5
15. Chodíš ze školy raději sám?	17,5	82,5	25	75
16. Máš pocit, že někdy spolužákovi posluhuješ?	12,5	87,5	7,5	92,5
17. Směje se ti někdo, jak chodíš oblékaný, jak vypadáš?	15	85	7,5	92,5
18. Stává se, že ti ve škole někdo něco bere?	25	75	10	90
19. Provokuje tě někdo?	32,5	67,5	40	60
20. Nutí tě někdo k něčemu, co nechceš?	12,5	87,5	12,5	87,5
21. Půjčuje si někdo od tebe peníze?	45	55	37,5	62,5
22. Kdyby tě něco trápilo, svěřil by ses rodičům?	75	25	65	35
23. Pokusil se tě někdo fyzicky ve škole napadnout?	20	80	15	85
24. Cítíš se někdy nepříjemně v kolektivu spolužáků?	30	70	35	65
25. Máš pocit, že můžeš ve třídě říct svůj názor?	82,5	17,5	85	15

Tabulka č. 29: Celkový přehled dotazníkových odpovědí vyjádřený v procentech

Vysvětlení zkratk: SOU – Střední odborné učiliště, OU – Odborné učiliště

4 ZÁVĚR

Bakalářská práce řešila problematiku školního šikanování u adolescentů. Cílem bakalářské práce bylo zjistit aktuální výskyt školního šikanování u adolescentů. Byly stanovené předpoklady, které se v praktické části potvrdily.

Vedlejší předpoklad č. 1 byl potvrzen u sedmi případech. Vedlejší předpoklad č. 2 byl potvrzen ve třech případech. Vedlejší předpoklad č. 3 byl potvrzen v pěti případech a vedlejší předpoklad č. 4 byl potvrzen v šesti případech.

Vedlejší předpoklady prokázaly výskyt jednotlivých prvků školního šikanování a potvrdily tak hlavní předpoklad.

Bylo zjištěno, že u žáků s lehkou mentální retardací je vyšší výskyt školního šikanování než u žáků zdravých. V procentickém porovnání dosáhly hodnoty 71 % výskytu školního šikanování žáci mentálně postižení.

Uvědomuji si, že jsem pracovala s malým vzorkem, proto výsledný závěr musí být uvážlivý a nemůže být generalizován. Přesto zjištěné poznatky z bakalářské práce poukazují, že je zapotřebí zvýšené prevence u žáků postižených lehkou mentální retardací. Zpracování bakalářské práce mi přineslo mnoho nových poznatků a informací. Zjistila jsem hloubku a závažnost dané problematiky a uvědomila jsem si, jak důležitou roli v problematice šikanování hraje prevence.

Školy a školská zařízení mají mimořádnou odpovědnost za to, aby předcházely vzniku problému šikanování.

Pocit bezpečí každého jedince je neodmyslitelnou podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu školy.

NÁVRH OPATŘENÍ

V prosinci 2003 byl ukončen dvouletý projekt, který se zabýval ověřováním původního českého speciálního programu proti šikanování na Zdravé škole. Výsledky byly mimořádně povzbudivé, měly světové parametry. Čtyři měsíce po zavedení programu klesla celkově šikana na druhém stupni školy průměrně o 42,5 %. Autorem projektu byl Michal Kolář.

Hlavní problém školního šikanování spatřuji v nedostatečné prevenci. V rámci dané problematiky jsem se pokusila o vytvoření preventivního opatření proti školnímu šikanování. Zaměřila jsem se především na školní program proti šikanování, který by se mohl uplatnit na naší škole.

Školní program proti šikaně

Vzdělávání pedagogů

Poskytnout pedagogickým pracovníkům systematické vzdělání v oblasti specifické primární prevence a sekundární prevence pro zárodečné a počáteční stádía šikanování. Účastnit se: Základního výcvikového kurzu (první pomoci při šikanování) a Kurzu speciální metodiky diagnostiky a léčby šikanování.

Úkolem vzdělání je naučit pedagogy prakticky ochránit děti před šikanováním. Účinnost jednotlivých stupňů a typů vzdělání ověřit na řadě výcvikových seminářů pro pedagogy a rodiče.

Podmínkou řešení k zastavení epidemie násilí je vytvořit příznivého sociálního klimatu na úrovni sociální, emocionální a pracovní. Prohlubovat týmovou spolupráci pedagogických pracovníků při řešení pedagogických problémů a ochotu na sobě odborně a morálně pracovat.

Škola by měla mít vyškolené specialisty v jednotlivých vrstvách prevence. Patří sem: třídní učitel, školní metodik prevence nebo výchovný poradce, okresní metodik preventivních aktivit, krajský školský koordinátor, školní inspektor. Zapojit do spolupráce všechny pedagogické pracovníky – celoškolský přístup. Odborně pracovat na předcházení konkrétních problémů školního šikanování - respektovat věk žáků, konstelaci třídy atd. Pravidelně mapovat situaci ve třídě - škole.

Vypracovat krizový scénář, jak postupovat při řešení výchovně náročných – krizových situací.

Dodržovat společný postup při řešení šikanování. V případě pokročilých šikan spolupracovat s odborníky ze specializovaných institucí např. střediska výchovné péče, pedagogicko-psychologické poradny, policie, oddělení sociální prevence, sociální kurátor a sociální pracovník.

Školní poradenské služby

Vytvořit pro žáky důvěryhodné poradenské školní centrum na problematiku šikanování, kde by byly poskytovány individuální, skupinové a komunitní služby žákům. Poskytnutí žákům schránky důvěry.

Prevence v třídních hodinách

Důležitou součástí prevence je systematická a odborná práce se třídou. Pravidelně do rozvrhu zařazovat kvalifikované třídní hodiny. Třídní učitele by měli cíleně pracovat se skupinovou dynamikou třídy, podporovat vzájemné pozitivní vztahy ve skupině a uplatnit metody osobnostně sociální výchovy. V rámci třídního kolektivu vytvořit třídní chartu proti šikanování. Domluvit se na společných pravidlech a zásadách chování, které budou akceptovány žáky.

Prevence ve výuce

Užitečné je zapracování tématu prevence šikanování do vzdělávacího procesu. Využít k tomu zejména předměty (občanská nauka, rodinná výchova, tělesná výchova), které se přímo vztahují k prevenci sociálně patologických jevů. Využívat různé metodické a výukové materiály (např. Dětská šikana. Praha, SZÚ 2001). Žákům vštěpovat základní hodnoty, na kterých stojí společnost (úcta k lidské bytosti, soucit, solidarita, obětavost).

Prevence ve školním životě mimo vyučování

Zahrnout do školního života dění, které přesahuje rámec oficiální činnosti třídy – školní výlety, exkurze, naučné besedy, kroužky, sportovní dny, lyžařské kurzy, návštěva filmových a divadelních představení.

Ochranný režim školy

Vytvořit účinný ochranný režim před šikanováním – platný vnitřní řád školy, který bude chránit všechny členy společenství školy před násilím.

Plnit účinné dozory učitelů o přestávkách, kontrolovat rizikové prostory.

Spolupráce s rodiči

Seznámení rodičů s aktivitami školy a problémem výskytu šikanování. V rámci třídních schůzek získat důvěru rodičů a pokusit se získat rodiče pro spolupráci při prevenci šikanování např. pomocí letáčků, plakátů, dopisů rodiče oslovovat. Pravidelně rodiče informovat o tom, co škola konkrétně dělá v rámci prevence. Poskytnout rodičům radu a pomoc při vzniklém problému, umožnit kontakt s příslušné instituce, popř. tento kontakt rodičům zprostředkovat. Spolupracovat s rodinou, rodiči oběti a agresorů.

5 Seznam použitých informačních zdrojů

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003.

ISBN 80-86642-08-9.

HADJ-MOUSOVÁ, Z. *Psychologie handicapu*. 1. vyd. Praha: UK, 2001.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7367-014-3.

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997.

ISBN 80-71781-23-1.

MACEK, P. *Adolescence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.

ISBN 80-7184-929-4.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. 95 s.

ISBN 80-7178-049-9.

ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-821-X.

ŠVINGALOVÁ, D. *Základy psychologie*. 3. vyd. Liberec: TU, 1998.

ISBN 80-7083-296-7.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004.

ISBN 80-7178-802-3.

VALENTA, M., MÜLLER, O. *Psychopedie*. 2. vyd. Praha: 2004. ISBN 80-7320-063-5.

Zákon ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Sbírka zákonů, částka 561, 2004.

<http://www.msmt.cz/>

6 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č . 1: Dotazník „Jak trávím svůj volný čas“ (viz text – s. 31)

Test - Jak trávím svůj volný čas

Odpověď, se kterou souhlasíte, zakroužkujte.

1. Máš dobrého kamaráda?	Ne	Ano
2. Chodíš s přítelkyní nebo přítelem?	Ne	Ano
3. Jsi děvče?	Ne	Ano
4. Posloucháš rád hudbu?	Ne	Ano
5. Scházíš se s kamarády ze školy i mimo vyučování?	Ne	Ano
6. Myslíš si, že jste dobrý kolektiv ve třídě?	Ne	Ano
7. Jezdíte s rodinou na výlety?	Ne	Ano
8. Chováš nějaké domácí zvíře?	Ne	Ano
9. Těšíš se na konci prázdnin do školy?	Ne	Ano
10. Máš pocit, že se někdo někomu posmívá?	Ne	Ano
11. Věnuješ se nějakému sportu?	Ne	Ano
12. Hraješ na nějaký hudební nástroj?	Ne	Ano
13. Trávíš volný čas raději sám?	Ne	Ano
14. Ubližoval ti někdy někdo?	Ne	Ano
15. Koukáš často na televizi?	Ne	Ano
16. Chodíš s kamarády na diskotéky?	Ne	Ano
17. Máš strach ze svého spolužáka?	Ne	Ano
18. Myslíš, že jsi kamarády přehlížen a odmítán?	Ne	Ano
19. Posmívá se ti někdo?	Ne	Ano
20. Zúčastňuješ se sportovních utkání?	Ne	Ano
21. Cítíš se bezpečně mezi kamarády?	Ne	Ano
22. Patříš ve třídě do nějaké party?	Ne	Ano
23. Cítíš se ve škole nešťastný?	Ne	Ano
24. Navštěvuješ různé koncerty?	Ne	Ano
25. Posíláš si s kamarády SMS?	Ne	Ano

Prosím, vyplňte i druhou stranu.

26. Přichází ti někdy výhrůžná SMS?	Ne	Ano
27. Myslíš, že je ve třídě někdo, kdo by se tě zastal?	Ne	Ano
28. Slavíš společně s kamarády narozeniny nebo svátky?	Ne	Ano
29. Vymýšlíte se spolužáky různé legrácky?	Ne	Ano
30. Sleduješ hudební pořady?	Ne	Ano
31. Chodíš ze školy raději sám?	Ne	Ano
32. Máš pocit, že někdy spolužákovi posluhuješ?	Ne	Ano
33. Sleduješ nové trendy v oblékání?	Ne	Ano
34. Směje se ti někdo, jak chodíš oblékaný a jak vypadáš?	Ne	Ano
35. Koukáš rád na televizní seriály?	Ne	Ano
36. Hraješ počítačové hry?	Ne	Ano
37. Stává se, že ti ve škole někdo něco bere?	Ne	Ano
38. Provokuje tě někdo?	Ne	Ano
39. Pomáháš rodičům v domácnosti?	Ne	Ano
40. Navštěvujete s kamarády restaurace?	Ne	Ano
41. Nutí tě někdo k něčemu, co nechceš?	Ne	Ano
42. Půjčuje si někdo od tebe peníze?	Ne	Ano
43. Čteš knížky nebo časopisy?	Ne	Ano
44. Pomáháš rodičům s nákupem?	Ne	Ano
45. Kdyby tě něco trápilo, svěřil by ses rodičům?	Ne	Ano
46. Pokusil se tě někdo fyzicky ve škole napadnout?	Ne	Ano
47. Cítíš se někdy nepříjemně v kolektivu spolužáků?	Ne	Ano
48. Kouříš?	Ne	Ano
49. Máš pocit, že můžeš ve třídě říct svůj názor?	Ne	Ano
50. Půjčuješ si filmy a díváš se na DVD?	Ne	Ano